

OVER ROERMOND!

Een strategische studie

DOOR

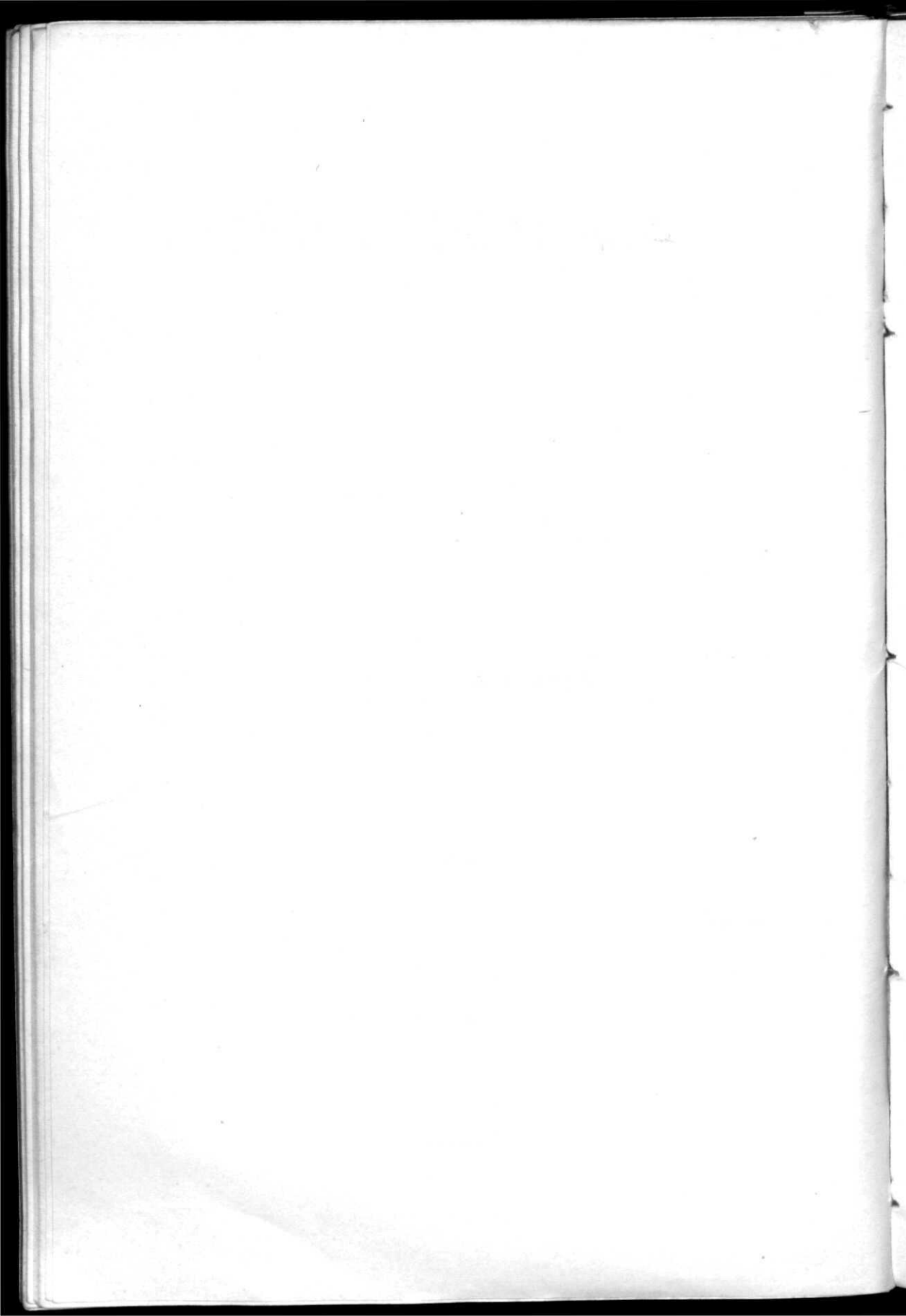
J. J. G. Baron VAN VOORST TOT VOORST

Kapitein van den Generalen Staf.

H. P. DE SWART & ZOON

's-GRAVENHAGE

1923

INHOUD.

I. Inleiding	Blz. 5
II. Het operatieplan van Schlieffen	„ 7
III. Het operatieplan van Moltke	„ 11
IV. De Duitse concentratie van 1914	„ 15
A. De uitbreiding noordwaarts	„ 15
B. De spoorwegeconcentratie op het noordelijk front	„ 18
V. De manoeuvre van Moltke	„ 22
A. Luik geen beletsel	„ 22
B. De marsch door Aken	„ 26
C. Westelijk van Limburg	„ 33
VI. De invasie van Schlieffen	„ 37
A. Het geheel	„ 37
B. De Noordergroep	„ 39
C. Slotbeschouwing	„ 46
VII. Door Aken of over Roermond?	„ 47
VIII. De gewapende neutraliteit van Nederland. Het veld- leger	„ 55

Bijlagen.

- A. Legeringsoverzicht voor het 1. Duitse Leger 8-18 Augustus 1914.
 - B. Overzicht van de indeeling der rechter colonne van het 1. Duitse Leger, 13-15 Augustus 1914.
 - C. Kaart van Zuid-Limburg met aangrenzend gebied.
-

OVER ROERMOND!

MOTTO

Ik was en ben nog heden er van overtuigd dat de veldtocht in het westen moest mislukken wanneer wij Holland niet zouden hebben ontzien

VON MOLTKE 1915.

I.

Inleiding.

In den loop van 1905 drong Alfred graaf von Schlieffen, chef van den Pruisischen generalen staf, bij den Duitschen keizer op een oorlog met Frankrijk aan¹⁾.

Deze generaal, in de memoires van den ex-keizer de groote geniale Schlieffen genoemd, voerde voor zijn zienswijze aan dat Duitschland de Marokko-crisis moest aangrijpen om den toch eens onvermijdelijken oorlog te ontketenen. Zoo ooit, dan was het daartoe thans, naar het hem uit zuiver militaire overwegingen voorkwam, het aangegeven oogenblik; de politieke toestand was gunstig voor de Duitschers als nog nimmer te voren:

Rusland verzwakt door den oorlog met Japan en door de daar op volgende revolutie; de Engelsch-Fransche „entente cordiale” nauwelijks tot stand gekomen en nog onzeker in haar gevolgen²⁾; Italië zeer zeker neutraal, mogelijk zelfs bondgenoot van Duitschland.

De toestand werd toenmaals ook aan Fransche zijde netelig geoordeeld; door de Fransche marine waren reeds eenige voorzorgen genomen³⁾.

1) Oberst Bauer, „Der grosze Krieg in Feld und Heimat”.

Zie ook Wolfgang Foerster, „Graf Schlieffen und der Weltkrieg” en Dr. H. Rochs, „Schlieffen”.

2) De Fransch-Britsche entente werd in 1904 getroffen, doch eerst van 17 Januari 1906 af, trad de Engelsche generale staf in bespreking met den Franschen generalen staf over de in geval van oorlog met Duitschland te nemen maatregelen (Lieut.-Col. Repington „The First World War” deel I.).

3) Repington, t. a. p.

Maar de keizer en diens op politiek gebied verantwoordelijke raadsman, de rijkskanselier von Bülow, wilden van geen oorlog weten. De 72 jarige Schlieffen moest gaan en Moltke, de jongere, werd geroepen tot de waardigheid, welke zijn groote oom en naamgenoot gedurende 31 jaar had bekleed. Kort daarna teekende Duitschland de akte van Algeciras.

Welk beeld zou een toenmaals uitgebroken groote oorlog gegeven hebben? Zouden de door het verdrag van 7 October 1879 verbonden centrale mogendheden, zooals zij vermeenden, in korten tijd — stel een halfjaar —¹⁾ Frankrijk en Rusland overwonnen hebben?

Wie zou zich na den vierjarigen wereldoorlog nog aan veronderstellingen als deze durven wagen?

Maar, wat eindelijk met zekerheid vast staat is, dat op den 3den of wellicht reeds den 2den Duitschen mobilisatiedag van 1906, een Fransch-Duitsche oorlog zou aangevangen zijn met schending van de Limburgsche oostelijke grens door Duitsche troepen. Gevechten tusschen Duitsche colonnes, komende van Kempen, van Gladbach, van Erkelenz, van Aken, en onze grenswachten; geforceerde marschen van sterke Duitsche cavalerie, wielrijders en infanterie naar de Maasovergangen in het vak Venlo—Maastricht ten einde te trachten daarop tijdig de hand te leggen en te voorkomen dat de spoorwegbruggen vernield werden; dit alles zou het voorspel gevormd hebben van den grooten strijd.

Evenwel, toen de Europeesche oorlog acht jaren later uitbrak, bleef ons land voor den inval gespaard en trokken de bewegelijke afdeelingen, die den eersten sprong voorwaarts hadden te doen, uitsluitend België binnen, dat ondanks zijn gewaarborgde onzijdigheid, niet ontkwam aan de verschrikkingen van den oorlog.

En toch, op het zelfde Duitsche gebiedsgedeelte, oostelijk van de Nederlandsche provincie Limburg, waar zulks het geval geweest zou zijn in 1906, verzamelde zich in de eerste helft van 1914 een Duitsch leger, sterk 260.000 man.²⁾

Dit vleugelleger zou in de daarop volgende dagen niet door Limburg marcheeren, maar zich ten koste van ongehoorde moeilijkheden, gepaard aan groote vermoeienis der troepen, om de zuidpunt van Limburg en over de Belgische Maas heenwerken.

1) Zie ook Feldmarschall Conrad „Aus meiner Dienstzeit 1916-1918,” Deel I. Schlieffen en de toenmalige chef van den Oostenr.-Hong. generalen staf, Baron Beck, waren het evenwel niet eens geworden over het tegenover Rusland uit te voeren operatieplan (Preusz. Jahrbücher, Mei 1922).

2) Het 1. Leger, onder bevel van generaal von Kluck.

Dit bestond uit: 4 actieve legerkorpsen, het II., III., IV. en IX., (elk met een bataljon zware veldhouwitsers),

2 reserve legerkorpsen, het III R., en IV R.,

3 landweerbrigades, 1 pionierregiment, hulpdiensten.

De actieve legerkorpsen telden elk 46.618 man, 16.839 paarden en 2880 voertuigen; de reservekorpsen 36.990 man, 10.166 paarden en 1925 voertuigen. Het IX. Legerkorps, dat bij Aken verzamelde, behoorde voorloopig tot het 2. Leger.

Van waar deze ommekeer, dit angstvallig vermijden van het Nederlandsche grondgebied toen het er eindelijk op aan kwam?

Het is het doel van de navolgende studie om dit te onderzoeken en tevens beschouwingen en beweringen, welke deze aangelegenheid betreffen, te toetsen aan de feiten.

II.

Het operatieplan van Schlieffen.

Uit geschriften der laatste jaren, o.m. dat van de hand van generaal von Kuhl, betreffende de oorlogsvoorbereiding door den Duitschen generalen staf¹⁾, werden vrij spoedig na den grooten oorlog, eenige, tot dusverre angstvallig geheim gehouden gegevens, over de achtereenvolgende Deutsche operatieplannen bekend.

Zooals hieronder nader blijken zal, werd evenwel daarin nog *niet de geheele waarheid ontsluitend*.

Generaal von Kuhl dan deelt mede dat, in de door Schlieffen aanvankelijk (1894 tot 1900) ontworpen operatieplannen voor geval van oorlog tegen Frankrijk, de uitbreiding van den Duitschen legervleugel noordwaarts nog niet verder dan de streek van Aken reikte. De vleugel der, van Straatsburg over Saarbrücken en Trier aan de grens opmarcheerende troepen strekte zich uit tot St. Vith (d.i. 10 K.M. noord van de noordpunt van Luxemburg). Daarachter werd nog een reserveleger bij Düren en Kall, en bestemd als flankdekking, samengetrokken.

Schlieffen liet verder bij den opmarsch naar Frankrijk de Belgische Maasvestingen nog rechts liggen en stelde zich voor eerst op Franschen bodem zijn legers de Maas te doen overschrijden en aldus het sinds 1885 gereed gekomen sterke Fransche Moezel-Maasfront te ontgaan en N. van Verdun te omtrekken. Een aanval uitsluitend in front tegen den vestinggordel Belfort—Epinal—Toul—Verdun beschouwde hij als uitgesloten, dit ware „bijten op graniet”.

In de volgende jaren werd evenwel de beraamde strategische omtrekking op ruimer grondslag ontworpen. De aanval in front viel geheel weg; nagenoeg de gezamenlijke macht (35½ legerkorps, 22 landweerbrigades en 8 cavaleriedivisiën) zou de omtrekking en zwenking uitvoeren; deze zou elke in aanmerking komende stelling der Franschen omvatten. De hoofdmacht zou langs de grens van de Rijnprovincie, de linkervleugel bij Metz opmarcheeren.

Deze „geweldige wals”, zoo schrijft de woordvoerder van den Duitschen generalen staf, „zou over België en Noord-Frankrijk wentelen”.

¹⁾ H. von Kuhl, General der Infanterie, „Der deutsche Generalstab in Vorbereitung und Durchführung des Weltkrieges”.

En verder „der Kriegsschauplatz *dehnte sich aus*, für das Millionenheer *wurde Raum geschaffen*... Der rechte deutsche Flügel musste daher noch weiter nördlich aufmarschieren, noch weiter durch Belgien aus-holen". Deze laatste zinnen verbergen meer dan men aanvankelijk geneigd zou zijn te denken, t.w. dat de bedoelde uitbreiding van het oorlogstoneel gevonden werd door het Belgische gebied westelijk van de Maas in de operatiën te betrekken, zooals dan ook in 1914 uitsluitend geschiedde. Was deze geweldige legerwals evenwel voorbestemd om uitsluitend door België en Noord-Frankrijk te rollen? Wij zullen verder zien dat hier een minder juiste voorstelling van zaken gegeven wordt. Ook *L u d e n d o r f f*, die van 1904 tot 1913 werkzaam was in de „Aufmarschabteilung" van den grooten generalen staf, vermeldt in de beschouwingen over het plan van *Schlieffen*, voorkomend in zijn „Kriegserinnerungen" en in zijn „Kriegführung und Politik", slechts een te voren beraamden marsch door België. Hier was het een en ander te verbergen en dit verklaart hoe van verschillende zijden sinds 1919 getracht is de openbaarmaking der hierna te bespreken documenten van *von Moltke* te beletten, zoodat deze eerst in December 1922 verschenen.

Gaan wij eerst nog na wanneer het hier beschreven groote operatieplan ontstond, want generaal *von Kuhl* volstaat met te zeggen dat *Schlieffen* in „de" jaren na 1900 „allmählich" daartoe kwam, terwijl deze schrijver besluit met aan te geven dat *Schlieffen* ook na zijn aftreden als chef van den generalen staf (1 Januari 1906) aan zijn laatste ontwerp vasthield.

*F o e r s t e r*¹⁾ licht ons hierover nader in en deelt mede dat dit operatieplan in *December 1905* tot stand kwam en zich grondde op den voor het mobilisatiejaar 1906—1907 uitgewerkten opmarsch tegen het westen. Een merkwaardige omstandigheid geeft in deze een verdere vingerwijzing. Zooals bekend is, werden de Duitsche onderdeelen bij mobilisatie voorzien van kaarten van het gebied waarin zij vermoedelijk zouden opereeren. Nu bleken de noordelijke legers in 1914 voorzien te zijn van een kaart op de schaal 1 : 60.000 vervaardigd door verkleining van de Belgische stafkaart. De kaartentrommels bevatten evenwel tevens de bladen 's-Hertogenbosch, Grave en Helmond, welke *Nederlandsch gebied* aangaven, dat niet op de Belgische stafkaart voorkomt. Deze bladen moeten door den Duitschen topographischen dienst (*Landesaufnahme*) aan de hand van de Nederlandsche stafkaarten no. 44, 45, 46, 51 en 52 zijn gemaakt. De datum van uitgifte van deze kaarten is 1906.

Het bleek dus in 1906 noodig aan de Duitsche troepen een oorlogswegwijzer door een gedeelte van ons land — zuid van de booglijn over Grave—'s-Hertogenbosch—Tilburg—Turnhout — mede te geven. Dit sluit niet in dat de rechtervleugel volgens het aanvankelijk plan zoo

¹⁾ t. a. p.

ver zou moeten uithalen, maar wijst op de mogelijkheid van optreden in dit terrein tegen de Nederlandsche troepen. Opvallend is het verder dat het blad no. 2 (Meerle) van de Belgische stafkaart — omvattende Breda en omstreken — niet in deze serie was verwerkt, dit gebied dus bij de ontworpen operatiën niet betreden zou worden.

Het lag dan ook inderdaad in de bedoeling van de toenmalige Duitse legerleiding onze grenzen in geval van oorlog met Frankrijk te schenden en den noordelijken legervleugel over ons grondgebied te doen opereeren.

Reeds de onthullingen van Dr. Steiner tegenover een medewerker van het Fransche dagblad „le Matin”, nader besproken door den Luitenant-Generaal W. G. F. Snijders in diens bekende en uitgebreide studie over de eerste zes weken van den wereldoorlog op het Duitse Westfront, gaven hiervoor de eerste aanwijzing.

Thans, nu de brieven en dokumenten van Schlieffen's opvolger als chef van den generalen staf, generaal von Moltke, door diens weduwe zijn uitgegeven¹⁾ bestaat hierover geen twijfel meer.

Bovendien blijkt, hetgeen voor ons van groot belang is, het geschrift van generaal von Moltke ter zake veel meer gegevens te bevatten dan de mededeelingen van Steiner deden verwachten en dan aanvankelijk uit de dokumenten van von Moltke door de „Deutsche Allgemeine Zeitung” werden gepubliceerd.

Von Moltke deelt in de beschouwingen en herinneringen, neergeschreven in November 1914, mede: „Graf Schlieffen wollte sogar mit dem rechten Flügel des deutschen Heeres durch Südholland marschieren”.

In een dokument, in den zomer van 1915 opgesteld, geeft hij aan hoever de uitbreiding van den noordelijken vleugel in het plan van Schlieffen zich zou uitstrekken: „Der von meinem Vorgänger ausgearbeitete Aufmarsch war so angelegt, dasz der deutsche rechte Heeresflügel über Roermond vorgehen... musste”. In ieder geval viel dus de dubbelspoorlijn Crefeld=Roermond=Weert hierin. Dat verder ook Noordelijk-Limburg en Noord-Brabant door de afdeelingen, welke den rechtervleugel moesten dekken, betreden zouden worden is reeds uit den omvang van het bovenbedoelde kaartenmateriaal duidelijk.

Aldus werd voor het millioenen leger de door generaal von Kuhl bedoelde ruimte verkregen!

De geweldige legerwals zou dus ook over ons grondgebied rollen, de Duitse noordelijke heervleugel zou bij het uitvoeren dezer „manoeuvre grandiose²⁾” naar het hart van Frankrijk, ook ons zuidelijk landsge-deelte onder den voet loopen!

1) Generaloberst Helmuth von Moltke, „Erinnerungen Briefe Dokumente”. Zie ook de bespreking daarvan door den luitenant-generaal W. G. F. Snijders in een aanvulling op diens vorenaangehaalde studie.

2) General Camon „L'effondrement du plan de guerre allemand en septembre 1914” in de „Revue militaire française” van December 1922.

Het is merkwaardig, dat de bekende Duitsche generaal von Bernhardi in 1912, dus 2 jaar voor het uitbreken van den oorlog, hoewel onbekend met de bedoelingen van Schlieffen, in enkele pennestrekken bij wijze van *voorbeeld* van den strategischen flankaanval van een massaleger met achtergehouden binnenvleugel, feitelijk het operatieplan van Schlieffen blootlegde¹⁾. Bernhardi zegt in de toelichting evenwel, dat hij *alle politieke verhoudingen buiten beschouwing laat*. „Men kan zich zeer goed denken, — zoo schrijft hij— dat een Duitsch offensief tegen Frankrijk zoodanig wordt geleid dat de noordelijke vleugel van de Duitsche legermassa met naar voren geëchelonneerde legers door Nederland en België marcheert en daarbij de uiterste rechtervleugel langs de zee oprukt”. De linkervleugel in den Elzas en in Lotharingen moest daarentegen terugwijken en Zuid-Duitschland voorloopig prijs geven.

„De voorwaartsche beweging van den rechtervleugel moest dan in verschillende legerechelons van den beneden-Rijn uit plaats vinden, het voorste leger het sterkste... Het offensief van den rechtervleugel zou door het rijk vertakte *Hollandsch*-Belgische spoorwegnet buitengewoon begunstigd worden”.

Nu de mededeelingen van Moltke het volle licht over deze aan gelegenheid doen schijnen, is ons ook de groepeer ing der strijdkrachten door Schlieffen ontworpen duidelijk en schijnt zij doeltreffend. Van de 35½ legerkorpsen en 8 cavaleriedivisiën, welke in de Rijnprovincie, linkervleugel bij Metz, moesten opmarcheeren, zou een noordelijke groep van 9 legerkorpsen en 5 cavaleriedivisiën — van het rayon Kempen=Aken uit — zoo snel mogelijk naar de lijn Brussel=Namen moeten oprukken²⁾. De rechtervleugel marcheerde dus over Roermond en Brussel en breidde zich voor bij de „engte”, begrensd door de forten van Antwerpen en de vesting Namen, noordwaarts uit tot Gent, dat den 22en mobilisatiedag moest bereikt zijn. Doch, en dit is vooral van belang, op deze vleugelgroep volgden, diep geëchelonneerd, 7 reserve legerkorpsen en 16 landweerbrigades tot *dekking van den rechterflank* en ten behoeve van de insluiting van Antwerpen en de Maasvestingen. Bovendien zouden zoo spoedig mogelijk twee legerkorpsen, welke aanvankelijk in Lotharingen optraden, per spoor worden vervoerd naar den noordelijken vleugel.

Het denkbeeld ligt dus voor de hand dat, aangezien voor het afsluiten van Antwerpen met minder legerkorpsen zou kunnen worden volstaan, Schlieffen een gedeelte van de op den rechtervleugel volgende reserve-korpsen noodig achtte tot dekking tegen Nederland. Hij hield dan ook rekening met een landing der Engelschen in België of Noord-Frank-

¹⁾ Friedrich von Bernhardi, General der Kavallerie, „vom Heutigen Kriege”, Deel II.

²⁾ Vergelijk v. Kuhl t. a. p. tegenover Foerster t. a. p. en schets 1 bij Foerster.

rijk ¹⁾, dus niet in Nederlandsche havens. Nu zegt Moltke wel in zijn gedenkschrift, dat Schlieffen van meening was, dat Nederland zich tot een protest zou beperken, doch overigens niet tegen de schending van zijn gebied zou optreden; het feit evenwel, dat Schlieffen in Frankrijk na den 31en mobilisatiedag met een *te kort o.m. aan 7 reservekorpsen* op de aanvankelijk beschikbare strijdmacht dacht op te treden wijst er voldoende op, dat hij deze tot dekking van rechterflank en rug meende te moeten *achterlaten*.

Trouwens hij zelf schreef in een, in Januari 1909 in de „Deutsche Revue” verschenen, opzienbarende studie ²⁾, dat Nederland naar vermogen er naar streefde zich, evenals Frankrijk, tegen Duitsche invallen te dekken en dat, binnen een tijdperk van 20 jaar na den oorlog van 1870, als het ware een Chineesche muur van de *Zwiderzee* tot de Middellandsche Zee verrees.

In een zijner werkstukken, waarin hij een mogelijk Fransch operatieplan uitwerkt, houdt hij wel degelijk rekening met het Nederlandsche leger en laat hij dit, op den noordelijken vleugel der Franschen, de Maas beneden Luik bezetten en daarna, als linkergroep, dezen vleugel volgen tot afsluiting van den Rijn ³⁾.

De Fransche generale staf van die dagen rekende, zooals Repington ⁴⁾ mededeelt, terecht op een tegenstand der Nederlanders; deze zouden bij een Duitschen aanval moeten terug trekken op de Fransche hoofdmacht: „Défensive passive, s'ils n'osent, comme il est probable, opposer une défensive active” (opmerkingen in Januari 1906 medegegeven aan den Franschen militairen attaché te Londen).

III.

Het operatieplan van Moltke.

Von Moltke zag van het groote operatieplan van Schlieffen af omdat — en daarmee komen wij tot de kern der quaestie — hij *tegen de opvatting van Schlieffen, dat wij de schending van ons grondgebied ongehinderd zouden toelaten, de grootste bezwaren had*. De opvattingen van de, van 1 Januari 1906 tot in de eerste oorlogsweken, op dit gebied eenig en alleen verantwoordelijke autoriteit zijn voor de beschouwing dezer aangelegenheid van beslissende beteekenis. Moltke bepaalt zich evenwel niet slechts tot het aangeven van zijn

1) Dr. H. Rochs, t. a. p. en Militär Wochenblatt No. 103 van 1918.

2) „Der Krieg in der Gegenwart”, vertaald weergegeven o.m. in „the National Review” en in „Wetenschappelijke bladen”, beide van 1909.

3) Foerster t. a. p.

4) t. a. p.

meening, hij geeft de redenen weer waarom hij dacht anders te moeten handelen dan zijn voorganger.

Hij schrijft n.l. in een memorie over de terugtocht aan de Marne (opgemaakt te Berlijn in den zomer van 1915): „ik geloofde niet, dat „Holland zich een overweldiging (van zijn grondgebied) kalm zou laten „welgevallen, daarentegen, voorzag ik, dat aan den Duitschen leger- „vleugel door een vijandelijk Holland zulk een sterke macht zou worden „onttrokken, dat deze vleugel de noodige kracht voor den slag tegen het „westen zou moeten verliezen”.

De voorwaartsche marsch door België kon, zoo merkt hij verder op, slechts worden uitgevoerd, indien men op de strikte neutraliteit van Nederland mocht rekenen: „Men behoeft zich slechts voor te stellen, hoe „de toestand geworden zou zijn, wanneer wij met een vijandelijk Hol- „land, welks kusten voor een Engelsche landing open stonden, te maken „hadden gehad, wat van de onderneming tegen Antwerpen gekomen zou „zijn, indien de Schelde niet neutraal ware geweest, hoeveel troepen „voor dekking van onzen rug bij den voorwaartschen marsch naar het „westen noodig zouden zijn geweest”.

Ook was hij overtuigd van de noodzakelijkheid ons land onder alle omstandigheden om zoo te zeggen als ademhalingsorgaan voor het Duitsche bedrijfsleven te behouden. Deze laatste opvatting werd indertijd uitsluitend bekend en wel door de mededeeling van Dr. Steiner Zij blijkt feitelijk slechts een bijkomende reden voor Moltke geweest te zijn, want, nadat hij de boven weergegeven motieven op militair gebied heeft ontvouwd, vat hij deze nog eens samen in de niets aan duidelijkheid overlatende woorden: „Ich war und bin noch heute der „Überzeugung, dasz der Feldzug im Westen scheitern müszte, wenn wir Holland nicht geschont hätten”.

Zag Moltke eenerzijds een groot gevaar in schending van ons grondgebied, wij zullen verder zien dat de voordeelen, welke hij anderzijds op economisch gebied aan de ongereptheid daarvan meende te kunnen ontleenen, slechts ten koste van — wij hebben het reeds even aangestipt — ongehoorde moeilijkheden zouden verkregen kunnen worden. Wij willen evenwel hier op den voorgrond stellen, dat het voornamelijk aan de waarde toegekend aan het Nederlandsche leger te danken is, dat ons grondgebied in 1914 niet betreden werd en dat daarbij de richting waaruit dit kon optreden en waarin het zijn inwerking zou kunnen doen gevoelen van grooten invloed zijn gebleken. Hoe kan men zich anders voorstellen, dat Holland zich een overweldiging niet kalm zou laten welgevallen; op welke wijze zou anders een vijandelijk Holland zulke sterke krachten kunnen onttrekken aan den Duitschen legervleugel dat deze de noodige kracht voor den slag tegen het westen zou moeten inboeten? Waar tegen zouden de vele troepen, die voor dekking van den Duitschen rug bij den voorwaartschen marsch naar het westen noodig zouden zijn geweest, anders hebben moeten optreden?

Uitdrukkelijk moet de invloed van onze weermacht en weerkracht worden vastgesteld tegenover de bewering der apostelen van ontwapening, van anti- en a-militairisten en van onnadenkenden, dat ons leger in 1914 niet en gedurende den verderen oorlog niet en nu niet en in de toekomst niet, als voorbehoedmiddel tegen een oorlog heeft gediend, noch kan dienen. In het licht der gedenkschriften van den chef van den Pruisischen generalen staf, den aangewezen leider der Deutsche legers, welke de wel vermoede maar tot dusverre onbekend gebleven en geheim gehouden ware redenen onthullen, waarom ons land ontzien werd, komen de geringschatting en de verongelijking waaraan onze weermacht zelfs in het eigen land heeft blootgestaan toch werkelijk al zeer klein en zielig uit.

Tegenover deze ongezonde uitingen van onvoldoend zelfvertrouwen en pogingen tot nationale aftakeling, is het met het oog op ons toekomstig lot een dure plicht de lessen der ervaring te stellen.

De *bedreiging* alleen reeds van een strategisch offensief van het Nederlandsche veldleger, gerugsteund als dit was door het in dien tijd grootste operatieve verdedigingsstelsel, hetwelk in den vorm van de „*Vesting Holland*” bestond, zou de Duitschers tot uitgebreide maatregelen hebben genoodzaakt. Deze uitspraak aan de juistheid waarvan door sommigen — de kleingeloovigen — getwijfeld werd en die in de kraam van anderen — de ongeloovigen en antimilitaristen — niet paste, blijkt nu inderdaad door den Duitschen generalen staf te zijn onderschreven.

De vraag schijnt niet onbelangrijk op welk tijdstip Moltke het operatieplan van Schlieffen wijzigde in den voor ons gunstigen zin. Hij laat zich in zijn geschriften daarover niet uit, slechts spreekt hij van het „jarenlang” opmaken van werkstukken, door het gewijzigde plan noodig geworden.

De kolonel von Bartenwerffer deelt mede¹⁾ dat Moltke nadat hij chef van den generalen staf geworden was, het operatieplan van Schlieffen ten behoeve van het mobilisatiejaar 1906/07 overnam. Wijziging heeft dus in ieder geval niet vóór den winter van 1906, dus niet vóór het mobilisatiejaar 1907/08 plaats gevonden. Generaal von Kuhl zegt dan ook²⁾, dat in de krachtsverhouding tusschen rechter en linkervleugel geleidelijk een verschuiving plaats vond, naar den Elzas. Bepaaldelijk houvast omtrent het tijdstip van wijziging ten onzen opzichte hebben wij hierdoor nog niet. De „grens naar boven” kan evenwel vrij nauwkeurig worden benaderd. Volgens een mededeeling van Moltke aan diens vertrouwde, Dr. Steiner, zou, behalve een enkele der naaste medewerkers van Moltke, slechts de rijkskanselier op de hoogte geweest zijn van het voornemen van den

1) Zie „Der deutsche Landkrieg” Deel I.

2) t. a. p.

chef van den generalen staf om door België te marcheeren¹⁾. Deze uitlating van Dr. Steiner is bepaald onjuist. Ludendorff deelt den tekst mede van een memorie, welke Moltke in December 1912 indiende aan den rijkskanselier en den Pruisischen minister van oorlog. In dit stuk²⁾ nu wordt medegedeeld dat het noodig zal zijn de neutraliteit van België te schenden.

Ook de minister van oorlog was dus, zelfs schriftelijk, op de hoogte gebracht van deze opvatting van generaal von Moltke³⁾. Waar nu Moltke zijn voornemen ten aanzien van België mededeelde, zou, indien hij toen nog een gelijk plan tot gebiedsschennis van Nederland had, dit eveneens in het geheim memorandum zijn aangevoerd. Het rept er evenwel niet over. De gevolgtrekking ligt dus voor de hand dat dit plan in December 1912 van de baan was. Er zijn evenwel aanwijzingen dat zulks reeds eerder het geval was.

Schlieffen stelde zich voor van de troepen, welke hij in het zuiden tegenover de Franschen liet, 2 legerkorpsen uit het gebied oostelijk van de Moezel per spoor achter den rechtervleugel te brengen. Ook Moltke had aanvankelijk een *vroegtijdige* verplaatsing van het 7. Leger (3 legerkorpsen) per trein van den boven-Elzas naar den rechtervleugel voorzien. Hij liet zelfs de, voor dit transport noodige maatregelen jaarlijks uitwerken. Hierbij kon niet gerekend worden op het vijandelijke spoorwegnet, omdat men dit misschien grondig ontredderd zou vinden. Gelet op de capaciteit van het Deutsche westelijk spoor-net ten behoeve van zgn. rokades (zijwaartsche verplaatsingen) komt men tot keuze der uitlaadstations te en N. van Aken, zoodat het 7. Leger ook over ons grondgebied zou moeten rukken om „achter den rechtervleugel” te komen. Nu deelt von Kuhl mede⁴⁾ dat een uitwerking van dit troepentransport *tot het jaar 1910* plaats vond, doch daarna niet meer.

In 1909 wijzigde Moltke de groepering van het Westerheir. De 10 reservedivisiën, welke Schlieffen achter de Zuidergroep deed volgen om Verdun aan de noordzijde af te sluiten (zie hierna) vielen uit, daarentegen werden de troepen in Elzas-Lotharingen van 9 divisies gebracht op 16. Deze verschuivingen vonden plaats omdat, volgens den Duitschen inlichtingendienst, de Franschen voornemens waren bij het uitbreken van een oorlog met sterke afdeelingen Elzas-

1) „Le Matin” van 5 Oct. 1921.

2) „Französische Fälschung meiner Denkschrift von 1912”.

3) Tijdens Schlieffen's stafbewind was dit vermoedelijk niet het geval. Dr. Rochs deelt n.l. in zijn reeds aangehaald werkje mede, dat Schlieffen over zijn „plan” behalve met zijn Oberquartiermeister I met niemand heeft gesproken. Het Departement van Oorlog ontving slechts de noodige algemeene gegevens voor het beschikbaar stellen van het oorlogstuig en de eerste verpleging b.v. te en om Keulen voor 1 cav. div., en 6 legerkorpsen, te en om Euskirchen voor 2 cav. div. en 4 legerkorpsen, enz.

4) „Der deutsche Generalstab”, t. a. p.

Lotharingen binnen te dringen¹⁾). In de aanwijzingen voor den opmarsch ten behoeve van het mobilisatiejaar 1909/10 wordt, zooals Prof. H. Delbrück, na bestudeering van niet uitgegeven officiële bescheiden, mededeelt²⁾, door Moltke nog wel vastgehouden aan den marsch door België en de omvatting van 's vijands linkervleugel, maar komt hij niet meer tot uitbreiding van het front tot aan de zee kust.

Uit een en ander kan met eenige waarschijnlijkheid worden afgeleid dat een marsch door Limburg na 1909 niet meer in de bedoeling heeft gelegen en dat deze operatie in de aanwijzingen voor den opmarsch voor de mobilisatiejaren 1906/07, 1907/08 en 1908/09 nog was vastgelegd. Van 1910 af vindt Moltke het noodig in zijn memories voor de rijksregering er de aandacht op te vestigen dat de militaire toestand zich meer en meer ten nadeele van Duitschland ontwikkelt.

Het Nederlandsche veldleger zou bij de „Ausbalancierung der Kräfte“ de maat belangrijk ten nadeele van Duitschland doen overloopen. De (vele) troepen, die Moltke daardoor voor het dekken van den rug zijner legers noodig achtte, had hij dringend in front noodig. Blijkbaar van den winter van 1908 af worden „jarenlang“ de werkstukken opgesteld, welke door de wijziging van het operatieplan noodig waren.

IV.

De Deutsche concentratie van 1914.

A. De uitbreiding noordwaarts.

Hoewel Moltke, op zuiver militairen grond het voor Duitschland noodzakelijk achtte ons grondgebied te ontzien, en dus wijzigingen in het operatieplan van zijn voorganger aanbracht, bleef hij om technische redenen voor den noordelijken vleugel grootendeels gebonden aan de beschikbare spoorlijnen en eindstations en aan het hoofdlegeringsgebied W. van den Rijn. Natuurlijk is de onderlinge groepeeringsgebied der legerkorpsen in dit legeringsgebied geheel anders en verzamelde, zooals wij later zullen zien, Schlieffen b.v. actieve legerkorpsen, waar Moltke reservekorpsen (III R. en IV R. b.v.) aanvoerde, terwijl Schlieffen, door de geweldige opeenhooping aan troepen op den noordelijken vleugel, voor de reservekorpsen aldaar nog over verzamelmruimte achter het opmarschgebied van 1914 moest beschikken. Een en ander wordt bij besprekingen van het plan-Moltke wel-

¹⁾ Graf Montgelas, in „Zur Vorgeschichte des Weltkrieges“, deel 2.

²⁾ „Die strategische Grundfrage der Weltkrieges“, Preussische Jahrbücher, Maart 1921.

³⁾ Major Volkman, „Der grosze Krieg 1914-1918 (geschetst aan de hand der officiële bronnen van het Deutsche rijksarchief).

eens over het hoofd gezien. In ieder geval had zulks bij Moltke tot gevolg, dat de daarbij aansluitende voorwaartsche bewegingen met de grootste moeilijkheden gepaard zouden gaan of, zooals Moltke schrijft, „allerdings komplizierte sich der geplante Vormarsch durch België in hohem Masse durch die Ausschaltung Hollands”.

De hierbedoelde technische redenen waren in hoofdzaak de navolgende. Ook in het nieuwe plan van Moltke bleef de noordelijke groep legers de sterkste; de bedoeling was deze noordelijke stootmassa bestaande uit het 1. t/m. 5. Leger¹⁾, in totaal 26 legerkorpsen en 7 cavaleriedivisiën door België en Luxemburg te doen marcheeren en, met nithalenden rechtervleugel, een zwenking te verrichten, waarvan de spil gelegen was ter hoogte van Diedenhofen. Hieruit volgt dat deze 5 legers, tusschen Aken en Diedenhofen door, westwaarts moesten marcheeren. Evenwel vereischte een snelle concentratie het gebruik van zooveel mogelijk spoorlijnen, van de mobilisatiegarnizoenen uit het hart des lands over den Rijn; ook was het noodzakelijk bij de eindpunten over een groot aantal stations ten behoeve van de uitlading der troepen te beschikken.

Het gebied, waarin de concentratie per spoor plaats moest vinden, strekt zich in verband hiermede uit van noord van Crefeld tot de lijn Metz—Saarbrücken, d.i. tot 75 K.M. noordelijk van Aken en 25 K.M. zuidelijk van Diedenhofen.

De moeilijkheid was dus de beide vleugellegers, door een halfvoorwaartsche beweging in de richting van de binnen vleugels, uit het breede opmarchgebied om de zuidergrens van Limburg en om Diedenhofen heen te brengen. Eerst wanneer het 1. Leger noord van Luik in het gebied westelijk van Nederlandsch Limburg noordwaarts was uitgeschoven, zou voor het 5. Leger, aan de spil van Diedenhofen, ook meer operatieruimte in de breedte verkregen zijn. Uit een en ander volgt reeds dadelijk dat het zuidwaarts uitspringen van de provincie Limburg de voor de Deutsche legers noodige operatieruimte niet slechts in hooge mate beperkte, maar dat deze omstandigheid

1. zijn invloed deed gevoelen tot aan den zuidelijken vleugel van de geheele Deutsche stootgroep;

2. een dubbele inwerking had op het noordelijk 1. Leger omdat dit eenmaal de zuidergrens van Limburg voorbij, weder noordwaarts moest uitbuigen, dus voor de tweede maal een zijwaartsche beweging had uit te voeren.

De noordelijke vleugel moest de slingerbeweging om Limburg naar

1) 1. Leger, v. Kluck, 6 legerkorpsen, 3 landweerbrigades, (N. en N.O. van Aken tot den Rijn van Duisburg tot N. van Keulen).

2. Leger, v. Bülow, 6 legerkorpsen, 2 landweerbrigades, (Oost van de lijn Aken-Malmedy tot de lijn Bergheim-Euskirchen-Stadtkyll).

3. Leger, v. Hausen, 4 legerkorpsen, 1 landweerbrigade.

4. Leger, Albr. v. Wurtemberg, 5 legerkorpsen, 1 landw. brigade.

5. Leger, Deutsche Kroonprins, 5 legerkorpsen, 5 landweerbrigades.

3 Cavaleriekorpsen, te samen sterk 7 cavaleriedivisiën.

vermogen verkorten, teneinde minder tijd te verliezen en zoo min mogelijk zuidwaarts over het operatiegebied van het nevenleger heen te grijpen. Een en ander wint nog aan betekenis, wanneer men bedenkt, dat de bewegingen moesten worden uitgevoerd door het leger dat op den omzwenkenden vleugel marcheerde, dus zoowel een voorsprong op de andere legers moest hebben, als later de grootste afstanden had af te leggen.

Nu kan men hieraan nog uitgebreide beschouwingen wijden om tot de overtuiging te komen welke bezwaren de manoeuvre van Moltke met zich bracht. Deze beschouwingen worden evenwel door hen, in wier smaak zij niet vallen, eenvoudigweg niet aanvaard en als pure theorie veroordeeld, ten einde andere zaken als b.v. den vermeenden grooten invloed van de verdediging van Luik naar voren te kunnen brengen.

Laten wij intusschen reeds dadelijk hierover Moltke zelf aan het woord. Zoo iemand dan heeft deze, de in Duitschland op de hoogste sport van de militaire ladder gestelde autoriteit, en de eenige, die vóór den oorlog het geheel heeft kunnen overzien, gezag van spreken. Hij schrijft over het zuidwaarts verplaatsen van het sterke 1. Leger en over het door de enge ruimte te Aken doorwringen van dit leger¹⁾:

„Om de ongehoorde technische moeilijkheden te kunnen overwinnen, die bij dezen opmarsch te verwachten waren, heb ik jarenlang theoretisch werkstukken betreffende den voorwaartschen marsch onzer legerkorpsen langs één marschweg en de regeling der achterwaartsche verbindingsen laten uitvoeren, en ik geloof, dat in dit opzicht de door mij in het leven geroepen verplegings-stafreizen vruchtdragend zijn geweest”.

Duidelijker kunnen de bezwaren toch moeilijk worden aangegeven.

Deze beschouwingen van Moltke brengen ons weder terug naar ons uitgangspunt en geven aanleiding tot de vraag: „waarom werd, aangezien de bezwaren der manoeuvre om Limburg zoo groot bleken, het 1. Leger niet per spoor naar een meer zuidelijk gelegen gebied aangevoerd?” Daarvoor zouden twee oplossingen mogelijk geweest zijn:

a. het gebied, waarin de eindstations gelegen zijn, insnoeren en noordwaarts beperken tot ter hoogte van Aken, zoodanig dat het 2. t/m 5. Leger over een smaller opmarschfront zouden beschikken en de daardoor vrijkomende ruimte ten dienste van het 1. Leger zou komen;

b. de opmarschdiepte per spoor op den rechtervleugel vergrooten en het 1. Leger achter het 2. verzamelen.

Enkele schrijvers komen tot een oplossing als onder b. aangegeven. Ten einde de gevolgen van beide oplossingen te kunnen overzien dient allereerst nagegaan te worden hoe de opmarsch per spoor in 1914 feitelijk plaats vond.

¹⁾ t. a. p.

B. De spoorwegconcentratie op het noordelijk front.

Terzake worden bij navorsching nog weinig rechtstreeksche gegevens aangetroffen. Terwijl zoo langzamerhand de militaire archieven te Berlijn in menig opzicht een open boek zijn geworden, schijnt veel, wat op het concentratievervoer betrekking heeft, nog zorgvuldig geheim te worden gehouden. Toch kan men zich uit wat hier en daar bekend werd een beeld vormen van het spoorwegvervoer ten behoeve van den opmarsch aan de westergrens.

Het concentratietransport begon hoofdzakelijk na het mobilisatievervoer en duurde van 7—16 Augustus 1914. In totaal werden naar het westelijk opmarschgebied, globaal gerekend, 1.600.000 man en 600.000 paarden per spoor vervoerd en wel:

het opperbevel, 7 legerstaven, 31 legerkorpsen, 10 cavaleriedivisiën, 15 gemengde landweerbrigades, en, als zelfstandige legertroepen: bataljons zware artillerie, pionierregimenten, telegraafafdeelingen, luchtvaartafdeelingen, autotreinen, afzonderlijke munitie secties, spoorwegtroepen, etappetroepen en etappencolonnies.

Van het Westerheir werden niet per spoor vervoerd (en zijn dus *niet* in bovenstaande opgave begrepen) het XV. Legerkorps (Straatsburg), XVI. Legerkorps (Metz) en XXI. Legerkorps (Saarbrücken), welke dicht bij het operatiegebied in Lotharingen op oorlogsvoet werden gebracht. Het VIII. Legerkorps uit Coblenz, dat eveneens grootendeels west van den Rijn in garnizoen lag, werd — zij het over korten afstand — per spoor naar Luxemburg overgebracht. Per actief legerkorps waren niet minder dan 140 militaire treinen noodig ¹⁾; per cavalerie divisie tot 30 treinen. Bovendien waren ten behoeve van de approviandeering voor de eerste 20 dagen per legerkorps nog 10 verplegings-treinen, 2 meeltreinen en 7 haver-treinen d.z. 19 treinen uitgetrokken ²⁾. De verkeerssnelheid der militaire treinen bedroeg, met inbegrip van oponthoud, halten aan verplegingsstations, enz. niet meer dan 25 à 30 K.M. per uur, op minder goed aangelegde, bochtige en sterk hellende lijngedeelten, als b.v. in den Eifel, nog minder.

Een militaire troepentrein ³⁾ had in den regel een lengte van ongeveer 550 M., doch niet alle perrons die voor de ontlading in aanmerking kwamen waren van deze voor gelijktijdige zijontlading gewenschte afmeting. Dit zou gelijk gestaan hebben met het geheel openleggen der kaarten reeds in vreedetijd, waaruit dan de tegenpartij met groote zekerheid de opmarschplannen had kunnen afleiden. Het nadeelig gevolg van deze beperking was evenwel dat snelle ontlading niet steeds mogelijk was.

Voor het concentratievervoer over den Rijn waren rond 7600 treinen

¹⁾ Mil. Wochenblatt van 30 April 1921.

²⁾ Schwarte, „Die Organisationen der Kriegführung“ deel II.

³⁾ Voor het troepenvervoer werden zgn. eenheidstreinstellen gebezigd, bestaande uit: 12 platte wagens, 30 goederenwagens (elk voor 40 man), 2 personenrijtuigen.

noodig. Teneinde de vertragingen te kunnen wegwerken, den invloed van mogelijk ontsporingen, vernielingen door den vijand e.d. te kunnen opheffen, had het massatransport niet aan één stuk plaats, maar werden bij de regeling van vertrek rustperiodes ingeschakeld. Het etmaal werd daarbij verdeeld in 6 tijdvakken van 4 uur en binnen elk tijdvak werden de treinen zooveel mogelijk gelijkmatig gerangschikt, zoodat gelijklopende treinen series vormden. Per etmaal liet men nu òf een geheel tijdvak uitvallen òf in ieder tijdvak eenige treinen niet loopen; de beschikbaar komende tijd diende om zoo noodig den achterstand in te halen.

Vroeger liet men, vooral met het oog op de beperkte mogelijkheid tot ontladen in het opmarsgebied, de treinen met een tusschenruimte van $\frac{1}{2}$ uur loopen.

Zowel aan Fransche als aan Deutsche zijde werd, teneinde tijd te winnen, deze tijdsduur aanmerkelijk ingekort en wel tot normaal 20 minuten. Derhalve konden per lijn en per dag gemiddeld 60 treinen loopen. Voor een transport van 7600 treinen waren dus 126 lijndagen noodig.

Hadden de Duitschers nu het opmarschfront noordelijk b.v. beperkt tot Aken, dan zouden zij over minder aanvoerlijnen, een 9 tal, beschikken en, aangezien het totaal aantal (126) lijndagen hetzelfde blijft, het geheele vervoer 14 dagen geduurd hebben. Door het geheele spoorwegnet van zuid van Wezel (Hamborn) tot Mülhausen te benutten, werd evenwel over 14 dubbelspoorlijnen en een grooter aantal Rijnbruggen beschikt en kon de duur van het spoorwegvervoer tot 9 dagen beperkt blijven ¹⁾.

Aldus werd gebruik gemaakt van het uitgebreide spoorwegnet N. van Aken. Daardoor kon nog partij getrokken worden van de voorzieningen, welke ter plaatse van 1905—1910 waren aangebracht ten behoeve van de uitvoering van het plan-Schlieffen.

Voor den aanvoer van de troepen enz. van het 1. en 2. Leger dienden de navolgende spoorbruggen over den Rijn:

te Hamborn en Duisburg voor het II. en IX. Legerkorps en het III. Reservekorps; te Dusseldorf (brug voor 4 sporen) voor het III. en IV. Legerkorps, en een deel van het IV. Reservekorps; te en nabij Keulen (2 bruggen, waarvan de Hohenzollernbrug voor vier sporen) voor een deel van het VII., voor het X. en het Gardekorps, zoomede het X.- en het Garde-Reservekorps.

Reeds in vreedestijd vond over deze spoorwegbruggen een druk verkeer plaats. Over de brug te Dusseldorf b.v. liepen voor den oorlog per dag gemiddeld 60 *personentreinen in oostel.* en 60 *in westel.*

¹⁾ Tijdens den oorlog werden, om in de behoefte aan Rijnovergangen voor het spoorwegnet te voorzien, nog 3 nieuwe bruggen met bijbehorende spoorwegtakken aangelegd in het vak Mainz-Keulen, n.l. van Rüdesheim naar Bingen, van Erpel naar Remagen en van Engers naar Urnitz.

richting. Deze treinen volgden elkander gedurende de uren van het drukste verkeer met slechts 4 tot 10 minuten afstand op.¹⁾

De brug te Hamborn en de zuidelijke brug bij Keulen dienden uitsluitend voor goederentreinen.

Het VII. Reservekorps werd gevormd bij Dusseldorf en van daar W. van den Rijn per spoor vervoerd naar Düren, Buir en Horrem.

Tot zoover de spoorwegopmarsch in de breedte.

Ook het opmarschgebied moest zich in de diepte tot ver van de Duitsche westergrens uitstrekken. Doordat n.l. de treinen elkander met een tijdruimte van 20 minuten volgden, doch de tijd, benodigd voor het ontladen der troepen, vooral van paarden, geschut en materieel en voor het uitrangeren, enz. veel grooter was²⁾, moest per legerkorps over verschillende gelegenheden tot ontladen worden beschikt, n.l. per infanteriedivisie over minstens een perron, voor elk echelon der treincolonnen eveneens over een losplaats.

In beginsel werden voorts langs eenzelfde transportlijn aangevoerd een legerkorps en een reservekorps, welke in den regel in hetzelfde landsgebied mobiliseerden. De mobilisatie van de gevechtselementen der reservekorpsen nam gemiddeld een 4-tal dagen meer in beslag dan van die der actieve legerkorpsen. Met het vervoer der reservekorpsen kon evenwel niet gewacht worden tot het transport der actieve legerkorpsen was afgelopen, het geheele vervoer zou dan weer te lang duren. Daarom liep dit transport samen met dat van de treinafdeelingen en munitiecolonnen der actieve legerkorpsen en soms zelfs reeds met de vechtroepen daarvan. Deze omstandigheid en het feit, dat de aanvankelijke groepeerings der reservekorpsen in tweede linie, d.i. achter de actieve korpsen in den regel gewenscht was, maakten het noodzakelijk de uitlaadstations der reservekorpsen te kiezen achter die der actieve.

Om na de ontlading der troepen over voldoende legeringsgebied te kunnen beschikken, bij den voorwaartschen marsch troepenkruisingen en opstoppen te vermijden en dus vertraging te voorkomen³⁾ moest ook het legeringsgebied der legerkorpsen in de opmarschzone ruim zijn, althans voldoende diepte hebben; de reservekorpsen legerden daarbij alweer achter de actieve. Ten slotte werden, om den dienst van den aan- en afvoer gedurende het tijdperk van den opmarsch te ontlasten en alsdan treinen uit te sparen, de troepen in het opmarschgebied in beginsel bij de bewoners ingekwartierd en door dezen verpleegd; ook dit vereischte ruime legering.

1) Zie „Henschels Telegraph“.

2) Voor infanterie 1 uur, cavalerie en artillerie niet minder dan 2 uur.

3) De marschdiepte van een actief legerkorps, dat zich met elk der divisien en gesplitste treincolonnen langs afzonderlijke marschwegen beweegt, bedraagt ongeveer 30 K.M.; bij een marsch van het geheele legerkorps langs één weg bedraagt deze diepte ongeveer 60 K.M.

De opmarsch vond daarom plaats langs de geheele Deutsche wester-grens van Duisburg tot in den Elzas. „Deze ontzaglijke ruimte was noodig, schrijft de Oberquartiermeister I van 1914, de generaal von Stein, om alle troepen onder te kunnen brengen”¹⁾.

Gaan wij nu na over welk gebied het 1. Leger in verband met bovenstaande eischen moest beschikken, dan zien wij, dat dit het spoorwegnet Geilenkirchen—Kempen—Mörs—Rijn van Hamborn tot Worringen—Bergheim—Gulik—Geilenkirchen omvat. Beschouwen wij het vervoer van een der korpsen van dit leger, b.v. het IV. Legerkorps nader. Dit kwam — de treincolonne nog uitgezonderd — gedurende 3 achtereenvolgende dagen in het opmarschgebied aan, n.l. den 8en, 9en en 10en mobilisatiedag. Als stations van uitlading dienden niet alleen Gulik, maar o.m. ook Aldenhoven, Welldorf en Ameln.

In het opmarschrayon moesten dus zelfs de *lokaallijnen met enkelspoor* worden benut (lijn Ameln—Herzogenrath). Aangezien evenwel de kleine stations dezer lijnen niet over voldoende middelen voor het uit-laden beschikten, moesten bij mobilisatie onmiddellijk hulpperrons worden aangelegd. Uit een werk van W. K r e t s c h m a n n²⁾ blijkt, dat daartoe naar de laatst genoemde drie stations en ook naar Gulik (even-als naar een 26-tal andere stations op het westelijk front), dadelijk op den 1en mobilisatiedag afzonderlijke spoorwegafdeelingen gezonden werden; deze voerden het noodige vakwerkmaterieel in den trein mede. Ten behoeve van den aanleg van zijsporen en hulpperrons werd naar Gulik nog een tweede spoorwegafdeeling gezonden.

De werkzaamheden dezer onderdeelen duurden van den 3en tot den 7en, te Gulik zelfs tot den 8en mobilisatiedag.

Ondanks al deze bijzondere maatregelen — benutten van lokaalspoorlijnen, gebruik van kleine stations, maken van hulpsporen en hulpperrons — bedroeg de diepte van de zône, waarin de treinen binnen liepen, voor elk leger 50—70 K.M. Hoewel het uitlaadrayon van het 1. Leger in het algemeen west van den Rijn lag, moesten enkele onderdeelen, zelfs behorende tot de vechttroepen, oost van den Rijn worden uitgeladen: deelen van het IV. Reservekorps oost van Dusseldorf te Gerresheim. Het vervoer van de *vechttroepen* van het III. en IV. Legerkorps eindigde den 10en, dat van het II. Legerkorps den 11en, van het III. en IV. Reservekorps respectievelijk eerst den 12en en 13en mobilisatiedag³⁾.

De oostrand van het verzamelgebied van het 2. Leger liep in een

1) General der Artillerie Dr. von Stein, „Erlebnisse und Betrachtungen”.

2) „Die Wiederherstellung der Eisenbahnen auf dem Westlichen Kriegsschauplatz”.

3) Bij het II. Legerkorps moest één brigade meer dan bij het III. en IV. Legerkorps vervoerd worden, omdat van elk der laatst bedoelde korpsen een brigade aan de overvalling van Luik deelnam, welke brigades reeds den 2en mob.dag te en bij Aken aankwamen; evenwel moesten de aanvullingstroepen daarvan nog aangevoerd worden, aangezien deze brigades aanvankelijk niet volledig gemobiliseerd waren.

grootte boog van Bergheim over Rheinbach naar Lissendorf, d.i. op 60 K.M. van de westergrens des rijks.

Wanneer men nu, zooals op het eerste gezicht aanbevelenswaardig schijnt, het 1. Leger *achter* het 2. Leger had aangevoerd, dan was dit 1. Leger toch met de voorste troepen op niet minder dan 60 K.M., met de reservekorpsen op 90 K.M., van de grens uitgeladen en zou dus geenerlei voordeel bereikt zijn. Bovendien zou het verzamelgebied zich voor een groot gedeelte oostelijk over den Rijn hebben uitgestrekt en moest deze rivier later over een beperkt aantal bruggen worden overschreden. Ook is het de vraag of het vervoer nog niet veel langer zou hebben geduurd ¹⁾.

In dat geval zouden de etappelijnen van het 1. en 2. Leger, ook in Duitschland zelf, althans den eersten tijd, moeten samenvallen, deze zouden dus overbelast zijn, terwijl de aanvoer van het, voor de troepen noodige, ongekende moeilijkheden had medegebracht.

Thans vormde Dusseldorf voorloopig de *hoofd-etappeplaats* van het 1. Leger en was dit leger met het achterland door een eigen verbindingslijn, onafhankelijk van die der andere legers, verbonden. Magazijnen voor dat leger bevonden zich aanvankelijk te Ürdingen (O. van Crefeld), Dusseldorf en Bergheim, dus eveneens in het N. rayon aan of nabij den Rijn. Later werd Dusseldorf etappenregelingsstation voor het 1. Leger. Dusseldorf kan als spoorwegcentrum aan de hoogste eischen voldoen. Vóór den oorlog kwamen aan het hoofdstation aldaar, uit 9 verschillende richtingen, per dag gemiddeld 270 *personentreinen* aan en vertrok in diezelfde richtingen een gelijk aantal treinen ²⁾ ³⁾.

V.

De manoeuvre van Moltke.

A. Luik geen beletsel.

Het staat dus vast, dat het aanvankelijk concentratierayon van het 1. Leger onmiddellijk noordelijk tegen dat van het 2. Leger moest aansluiten en zich noordwaarts niet slechts tot Crefeld, zooals Moltke schrijft, maar zelfs tot Mōrs, langs den Rijn tot Hamborn en over den Rijn oost van Dusseldorf uitstreckte.

Welke waren nu de „ongehoorde technische moeilijkheden” welke zich als gevolg daarvan voordeden en die Moltke „liever op zich nam” dan Nederland tegen zich in het harnas te jagen?

¹⁾ Aan het concentratievervoer der legerkorpsen ging vooraf het mobilisatievervoer (3-7 mob.dag), bestaande uit 18.000 treinen; vervoer der grensdekkingsbrigades en troepen bestemd voor de overvalling van Luik; vervoer der 10 cavaleriedivisiën; vervoer van veld-bakkerijen en slagerijen, welke ten behoeve van de verpleging in het opmarsgebied moesten voorgaan.

²⁾ Zie „Hendels Telegraph”.

³⁾ Vóór de Fransch-Belgische Ruhrbezetting was de treinenloop te Dusseldorf weer ongeveer 60 % van vóór den oorlog.

Deze nader beziende merken wij evenwel allereerst op, dat de bezwaren nog veel grooter zouden zijn geweest, wanneer het 1. Leger, in het tweede gedeelte van zijn beweging om Limburg, aankomende ter hoogte van de vesting Luik, op nog ongerepte verdedigingswerken gestuit zou zijn. Alsdan zouden hoogstens de overgangen bij Visé, indien deze althans buiten bereik van het vuur der vesting zou blijken te liggen, en die bij Lixhe, ten dienste der Duitschers hebben gestaan. Moltke stelt dan ook als eisch om „dieses Manöver überhaupt ausführen zu können”, dat de vesting Luik te voren in Duitse handen zij.

Den 10en mobilisatiedag, d.i. 11 Augustus, zouden de laatste onderdeelen der vechttroepen van het III. en IV. Legerkorps om Gulik en Bergheim aankomen, den 12en Augustus de laatste batterijen van het II. Legerkorps te en om Erkelenz, terwijl eerst 13 en 14 Augustus de reservekorpsen (zonder de treincolonnes) zouden zijn aangevoerd.

Bedenkt men nu, dat de onderdeelen na de uitlading dikwijls groote marschen moesten maken om de, met de marschorde van het groote geheel overeenkomende plaats in het legeringsgebied te bereiken ¹⁾, dan zou de algemeene voorwaartsche beweging uit dit gebied (zie kaart) voor het III. en IV. Legerkorps op 12, voor het II. eerst op 13 Augustus kunnen aanvangen.

Het beperkt aantal marschwegen, zoomede de legering en de verpleging der doortrekkende troepen vereischten een gezamenlijke beweging door de engte van Aken. Bij een afzonderlijk oprukken, b.v. regimentsgewijze, zou van de manoeuvre van Moltke niets zijn terecht gekomen.

Het, tijdens de tweedaagsche reis van Stettin naar Grevenbroich ontworpen en bij aankomst in het opmarsgebied, 10 Augustus, uitgegeven bevel van den commandant van het 1. Leger bepaalt ²⁾:

„Het 1. Leger marcheert aan den rechterheirvleugel op. *Zoodra zijn verzameling in het opmarsgebied is afgelopen*, trekt het 1. Leger op Aken samen en stelt zich, *daarbij Hollandsch grondgebied vermijgend*, gereed aan de over de Maas leidende wegen, noord van Luik tusschen Visé en Herstal. Het samentrekken van het leger op Aken en het oprukken over de Maas moeten snel plaats vinden. De verzameling in de zeer beperkte ruimte en de voorwaartsche marsch in diepe colonnes vereischen zorgvuldige voorbereidingen. *Zware marschen zullen worden geëischt*”.

Wij vestigen er om te beginnen de aandacht op, dat in dit bevel alle bezwaren, welke hun oorzaak vinden in de militair-aardrijkskundige omstandigheden, tot uiting komen; te weten noodzakelijke onmiddellijke afmarch, verzameling in beperkte ruimte, door Aken wringen der legerkorpsen, diepe colonnes, groote marschen. Voorts moge in het oog

¹⁾ Walter Bloem, „Vormarsch”; 1—12 R.Gr. van III. Legerkorps komt in nacht 9/10 aan te Elsdorf en moet den volgenden dag 15 K.M. afleggen om te Oberzier „gerangschikt” te worden.

²⁾ v. Kluck t. a. p. (cursiveering van mij, v. V.).

gehouden worden, dat deze moeilijkheden geen verband hielden met een mogelijke inwerking van de vesting Luik.

Het bevel geeft immers, als aanvang van het samentrekken op Aken en het gereed stellen aan de over de Maas leidende wegen tusschen Visé en Herstal, d.i. midden in de stelling Luik, het tijdstip aan, waarop „*de verzameling in het opmarsgebied afgeloopen is*”. De commandant van het 1. Leger achtte het dus mogelijk aan de opmarsch-aanwijzingen van het opperbevel, waarin gezegd werd,

dat Luik genomen moest worden om de door deze vesting versperde marschwegen vrij te maken en

dat het 1. Leger in de richting naar Aken moest oprukken zoodra het voorloopig bij het 2. Leger ingedeelde IX. Legerkorps was afgemarcheerd,

uitvoering te kunnen geven door den concentrischen marsch naar Aken, onmiddellijk aansluitend aan de verzameling in het opmarschgebied te gelasten. Aldus zou geen dag, geen oogenblik verloren gaan.

In hoeverre zou zulks werkelijk mogelijk blijken?

Na aankomst van den staf van het 1. Leger per spoor den 9en Augustus des avonds te Grevenbroich, bleek, aldus deelt v o n K l u e k mede¹⁾, dat gerekend kon worden op afloop van het spoorwegvervoer van de vechttroepen, behoorende tot de actieve legerkorpsen op 11 en 12, van die, behoorende tot reservekorpsen op 13 en 14 Augustus. De ontlading van de treincolonnens der actieve korpsen zou nog den 13en en 14en Augustus in beslag nemen, die van de treincolonnens der reservekorpsen den 15en voltooid zijn²⁾.

Als dag van den marsch door Aken werd daarom *14 Augustus* in uitzicht genomen. *Evenwel werd den volgenden dag deze datum nog vervroegd*. Dit laatste is van belang, omdat veelal aan den weerstand, welke de Duitschers bij Luik ondervonden hebben, zelfs invloed wordt toegekend op den marsch naar voren van het leger van v o n K l u e k.

De onmiddellijke aanleiding tot het *vervroegen* van den voorwaartschen marsch vormde het, den 10en Augustus ten 9.00 uur nam. bij het 1. Leger ingekomen bevel van het Groote Hoofdkwartier, luidende: „Het gereedstellen van het 1. Leger op de, volgens de aanwijzingen voor den opmarsch, toegewezen marschwegen *tot* ter hoogte van Luik moet onmiddellijk een aanvang nemen. Het IX. Legerkorps, dat nog bij het 2. Leger is ingedeeld, zal de wegen ontruimen zoodra het 1. Leger aankomt”.

Op 10 Augustus gaat dus het groote hoofdkwartier van de veronderstelling uit bij Luik de vrije hand te kunnen hebben, *op het oogenblik, dat het 1. Leger daar ter hoogte zal zijn aangekomen*, wat echter nog den noodigen tijd zou duren. Het hier weergegeven bevel treft men aan in het werk van generaal v o n K l u e k, terwijl in dat van v o n

¹⁾ t. a. p.

²⁾ H. v o n K u h l, General der Infanterie. „Der Marnefeldzug 1914”.

B ü l o w ¹⁾ het op denzelfden grondslag berustend bevel van het groote hoofdkwartier voor het 2. Leger is opgenomen. In laatstbedoeld bevel is aangegeven, dat het gereedstellen van het 2. Leger, overeenkomstig de aanwijzingen voor den opmarsch, ter hoogte van Luik tot den 12en mobilisatiedag (13 Augustus) moest plaats vinden en dat de marschwegen van het 1. Leger bij aankomst daarvan moesten ontruimd worden.

V o n B ü l o w en diens staf, wier pessimistische opvattingen aan de Marne de schromelijkste gevolgen voor de Duitsche operatiën zouden hebben, bleken evenwel reeds hier den toestand ontijdig en onnoodig somber in te zien. V o n B ü l o w seinde na ontvangst van het bevel aan het groote hoofdkwartier terug, dat „*zoolang de forten (van Luik) niet gevallen waren, de doormarsch van het 2. Leger door Luik uitgesloten was en om dezelfde reden ook de marschwegen voor het 1. Leger voorloopig niet konden worden vrij gemaakt, omdat zij voor den aanval op Luik noodig waren*”.

In den avond van 10 Augustus kon evenwel nog geen sprake zijn van een onmiddellijken marsch van het 2. Leger door Luik.

Het grootste gedeelte van de actieve legerkorpsen, ook van dit Leger, moest nog den 11en en den 12en per spoor aankomen in en oost van de lijn Stolberg—Malmedy. Zoo kwamen in den loop van den 12en nog regimenten van het Gardekorps te Bütgenbach, Malmedy en elders per spoor uit Berlijn aan en eerst den 13en kon het Gardekorps in het grensgebied — met het hoofd te Basse Bodeux (15 K.M. Z. van Spa) — worden geordend ²⁾. Ook de reservekorpsen van het 2. Leger treden eerst den 13en Augustus in divisiecolonnen aan, b.v. het VII. Reservekorps met de 13. Reservedivisie voor den marsch naar Gressenich, de 14. Reservedivisie voor den marsch naar Niederau ³⁾.

V o n K l u c k teekent bij B ü l o w's boven weergegeven opvatting aan ⁴⁾, „dat daarentegen bij de opperste legerleiding een gunstiger opvatting bestond”. En inderdaad, ondanks het feit, dat het 1. Leger, ingevolge het boven weergegeven bevel, zooals wij nader zullen zien, den marsch naar voren een dag *vervroegde*, vond het bij aankomst in het gebied zuid van Limburg *de wegen tijdig vrij gemaakt* („*rechtzeitig geräumt*” ⁵⁾) *en kon het ongestoord naar de Maas doormarcheeren*.

Was B ü l o w's pessimisme dus gegrond?

Wij hebben dit meer uitvoerig besproken en komen er nog op terug, omdat B ü l o w's overbodig gebleken mededeeling door den Luitenant-Kolonel van het Belgische Leger, P. N u y t e n, aangegrepen wordt, om den nadeeligen invloed van den tegenstand van Luik op de operatiën van het 1. Duitsche Leger aan te toonen. Schrijver meent zelfs te

1) V o n B ü l o w, Generaloberst, „Mein Bericht zur Marneschlacht”.

2) F. v o n U n g e r, Major, „Das Königin Augusta Garde-Grenadierregiment No. 4 im Weltkrieg”.

Eitel Friedrich, Prinz von Preussen, „Erstes Garde Regiment zu Fusz”.

3) V o n Z w e h l, General der Infanterie, „Maubeuge, Aisne, Verdun”.

4) t. a. p.

5) V o n K l u c k, t. a. p.

kunnen opmerken¹⁾, dat, omdat de weg over de Maas (door de val van het fort Pontisse in den namiddag van 13 Augustus) eerst den 14en Augustus open stond, de beweging van het 1. Leger van de zône der ontladingsstations naar Aken ook *eerst* den 13en begon *inplaats van den 11en Augustus*.

Uit het reeds medegedeelde (zie blz. 24) is nochtans duidelijk, dat de commandant van het 1. Leger, onafhankelijk van den toestand bij Luik, bij een normale afwikkeling van de spoorwegtransporten en van de verzamelmarschen, den 14en Augustus als den vroegsten datum voor de beweging op Aken beschouwde.

Aan de hand der feiten zal verder blijken dat, hoewel ten koste van moeilijkheden en bezwaren, dit tijdstip nog zelfs vervroegd is kunnen worden. Wij wenschen evenwel reeds dadelijk tegenover de meening van den Luitenant-Kolonel Nuyten de conclusie van von Kluck zelf, over den val van Pontisse te plaatsen²⁾: „Het overschrijden van de Maas met troepenmassa's was mogelijk geworden, *belangrijke tijd-winst* ten gunste van de ontwikkeling van het 1. Leger en van *het veldtochtsplan* verkregen''³⁾.

Derhalve in stede van een vertraging van 2 dagen, „gewichtiger Zeitgewinn'', terwijl zelfs het „Feldzugsentwurf'' hierbij baat vond, dus de berekening, ten grondslag dienende aan het operatieplan, onverwacht nog gunstiger uitkwam dan gedacht was. Welke de invloed op het veldtochtsplan was, blijkt uit het werk van von Kuhl⁴⁾. „Alles kwam op snelheid aan. Het westelijk heir kon volgens de aanwijzingen voor den opmarsch in zijn geheel eerst voorwaarts rukken nadat op den rechtervleugel het 1. en 2. Leger ter hoogte van Luik gereed stonden''.

Wij zullen in Hoofdstuk VII nog verder nagaan waarom tijdwinst van zoo groot belang voor het algemeene veldtochtsplan was.

B. De marsch door Aken.

Ter uitvoering van het bevel van het groote hoofdkwartier van 10 Augustus 9.00 nam., werd als dag van den marsch van het 1. Leger door Aken den 13en Augustus vastgesteld. Voor 12 Augustus werden verplaatsingen ten behoeve van de nadering en de opstelling van de legerkorpsen in het marschgebied N. van Aken bevolen, onderwijl werd nog artillerie van het II. Legerkorps per spoor aangevoerd! Drie marschzuilen — één per legerkorps — werden gevormd. In de lege-

1) „Bulletin belge des sciences militaires'' Januari 1921.

2) t. a. p.

3) Generaal von Poseck schrijft in „Die Deutsche Kavallerie in België en Frankrijk 1914'': „...schon am 13. fiel das Fort Pontisse, so dasz der „Vormarsch der 1. Armee durch die Festung Lüttich nicht aufgehalten worden war''.

4) t. a. p.

ringsgebieden van elk legerkorps werd aanvankelijk in twee marschgroepen, ieder gevormd door een divisie, naar voren opgesloten. Daardoor was den 11en en 12en eene eenigszins verspreide legering, zoodmede inschakeling van de, die dagen nog per spoor aankomende, troependeelen mogelijk. Deze marschgroepen haakten legerkorpsgewijze N. Aken achter elkaar aan tot het vormen van één marschcolonne, omdat het 1. Leger ten slotte met niet meer dan drie colonnes door Aken kon marcheeren. Zoo marcheerden den 12en Augustus van het II. Legerkorps de rechtercolonne over Wassenberg—Heinsberg—Geilenkirchen, de linkercolonne over Erkelenz—Korrenzig—Alsdorf.

De hoofden der colonnes moesten dien dag bereiken ¹⁾:

II. Legerkorps Herzogenrath,

IV. Legerkorps Birk,

III. Legerkorps Weiden.

Het III. en IV. Reservekorps moesten, naar gelang van de aankomst in de eindstations, volgen ²⁾. Den 12en Augustus vonden deze verschuivingen volgens programma plaats. Sommige troependeelen moesten daarbij flinke marschen afleggen, terwijl zij den dag tevoren reeds op marsch waren geweest om de verzamelrayons der betrokken divisien te bereiken. Bloem schrijft ³⁾ „Der zwölfte brachte uns, *wiederum in heissem Marsche*, bis Weisweiler bei Aachen”. Ook de regimentsgeschiedenis van het 18e Reg. Veldartillerie ⁴⁾ teekent voor 11 en 12 Augustus „zware marschen” aan. Voor de reservekorpsen was het nog erger: „Beide reservekorpsen, schrijft von Kluck ⁵⁾, hadden, onmiddellijk na een dagenlange reis per spoor, uiterst inspannende marschen bij drukkende hitte af te leggen”. De gevolgen bleven dan ook niet uit. Reeds den 14en Augustus had het III. Reservekorps niet minder dan 1100 voetziiken ⁶⁾.

De marsch door Aken, vormde op zich zelf reeds een der moeilijkste marsch-technische vraagstukken. De vervroeging daarvan maakte de goede oplossing nog ingewikkelder. Aan de legerkorpsen kon geen tijd gelaten worden de gelederen te doen opsluiten. Op elk der dicht bij elkaar gelegen marschwegen moesten 2 legerkorpsen achter elkander marcheeren. De rechter colonne marcheerde langs den westrand van Aken, de midden colonne midden door deze stad, terwijl de linker colonne door het oostelijk stadsgedeelte trok. Het door den commandant

¹⁾ Zie de gekartelde lijn met den datum 12/8 op de kaart; ter vereenvoudiging van het overzicht zijn de, door de hoofden der voorste legerkorpsen achtereenvolgens doorschreden strooken, afwisselend donker getint en helder gelaten. Zie verder bijlage A.

²⁾ v. Kluck t. a. p.

³⁾ „Vormarsch” t. a. p.

⁴⁾ Von Rosenberg Lipinsky, „das Feldartillerie-Regiment, Nr. 18, 1914—1918”.

⁵⁾ t. a. p.

⁶⁾ von Kuhl, t. a. p.

van het 2. Leger gevreesde beletsel van niet tijdig ontruimen van het marschgebied ten behoeve van het 1. Leger deed zich niet voor, want reeds vroeg op den 12en Augustus ontving de commandant van het 1. Leger bericht dat het fort Evegnée gevallen was.

Doordat reeds eerder het fort Barchon was genomen, had het 1. Leger de noodige ruimte voor den marsch naar voren¹⁾, die dus op den vroege datum, 13 Augustus, zonder stoornis in de richting naar het Maasvak Visé—Herstal kon aanvagen. De overgang over de Maas na aankomst aldaar, d.i. op den 15den, zou niet mogelijk zijn geweest, indien het fort Pontisse, dat het Maasvak van Luik tot de Nederlandsche grens beheerschte, nog ongeschokt was. Evenwel, reeds den 13den Augustus ten 5.25 uur namiddag, ontving generaal von Kluck van den commandant van het 2. Leger het bericht dat Pontisse gevallen was, d.i. dus 24 uur vóór dat de hoofden der voorste colonnes van het 1. Leger de Maas hadden kunnen bereiken. De marsch voor 13 Augustus werd zoodanig geregeld, dat ten 9.00 uur voorm. van dien dag de hoofden der colonnes den noordrand van Aken voorbij trokken. Alle denkbare maatregelen waren genomen om deze moeilijke bewegingen tot een goed einde te brengen. Reeds in het mobilisatie-centrum van den staf van het 1. Leger (Stettin) en later, tijdens de tweedaagsche spoorreis naar Grevenbroich, vereischte het diepgaand overleg en veel hoofdbreken om de groote marsch-, verplegings- en legeringsmoeilijkheden te overwinnen²⁾. Reeds den 10den Augustus werden, in aansluiting aan het medegedeelde legerbevel (zie blz. 23), aanwijzingen voor den marsch door Aken gegeven. Vooral de legering en de verpleging van de ter hoogte van Aken over een breedte van 2 K.M. samen gedrongen colonnes ging met moeilijkheden gepaard. Verpleging uit het marschgebied zelf zou onmogelijk zijn geweest. Maar, zooals von Kluck andermaal schrijft, tijdwinst was van de grootste beteekenis, terwijl het betrokken bevel voor de legerkorpsen aangaf, dat het „zonder vertraging uitvoeren van den marsch door Aken een voorwaarde vormde voor het slagen van de daaropvolgende beweging van het 1. Leger over de Maas”³⁾.

Voor elk der 3 marschwegen werd een commandeerende generaal aangewezen, die de gemeenschappelijke, op den marsch, de legering, de verpleging en den aan- en afvoer betrekking hebbende, aanwijzingen moest geven. Door den etappendienst werden verplegingstreinen naar voren geschoven omdat de legercommandant wenschte, dat de Maas met den vollen troepen-verplegingsvoorraad bereikt zou worden. Von Kluck gaat — ondanks de overvloed van leering en ervaring welke de volgende oorlogsjaren brachten — zelfs zoover met te zeggen³⁾, dat de regeling dezer bewegingen door een, naar verhouding tot de grootte van den legerstroom uiterst beperkt stadsgedeelte, en de ver-

¹⁾ „die 1. Armee erhielt Luft für den Vormarsch” (von Kluck, t. a. p.).

²⁾ von Kuhl, t. a. p.

³⁾ t. a. p.

zorging dezer massa's zoowel in bijzonderheden als in het groot beschouwd, voor de navorsching een bron van de rijkste leering vormen.

Belangwekkend is vooral de technische regeling van deze buiten de inwerking des vijands uitgevoerde marschen. Om den lateren snellen opmarsch van het leger mogelijk te maken gaf de commandant van het I. Leger het navolgende aan.

Achter iedere divisie marcheeren de divisietreinen, achter de tweede divisie van elk legerkorps een tweedaagsche verplegingsvoorraad en aan het einde der colonne van elk legerkorps de rest van het eerste echelon der munitiecolonnen en der treinen. De tweede echelons der treincolonnen van de beide, op elken marschweg marcheerende legerkorpsen, kunnen vereenigd en met afstand achter het achterste legerkorps volgen.

Nemen wij als voorbeeld de rechter colonne, gevormd door het II. Legerkorps en het III. Reservekorps, dan geeft bijlage B. in groote trekken den marschvorm aan. De voorste divisie schuift voor den aanvang van den tweeden marschdag een voorhoede uit.

Van de colonnediepte, totaal ongeveer 100 K.M., kan men zich een voorstelling vormen uit de ter vergelijking in bijlage B. aangegeven getallen en plaatsnamen. Denkt men zich de rechtercolonne op marsch langs den straatweg Dordrecht—Rotterdam—'s-Gravenhage—Haarlem—Amsterdam, dan zou op hetzelfde oogenblik, dat de voorhoede Amsterdam binnenrukt, de staart der colonne den noordelijken rivieroever bij Dordrecht verlaten.

De marschwegen van de colonnen blijken uit de kaart, bijlage C. Zij liepen voor de *rechtercolonne* over Herzogenrath—Richterich—Aken—hoogte 341—Gemmenich;

voor de *middencolonne* over Birk—Würselen—Aken—Pruisisch Moresnet;

voor de *linkercolonne* over Weiden—Haaren—Aken—Eynatten.

Aldus was 10 Augustus de regeling ontworpen voor den 14den Augustus. Niet alleen werd deze marsch een dag vervroegd, doch bovendien werd, zooals uit de bestudeering van het werk van von Kluck¹⁾ blijkt, dien dag — 13 Augustus — ook de marsch vergroot: het II. Legerkorps immers bereikte met den hoofdtroep der voorhoede Sippenaeken, het IV. Hombourg, het III. Lontzen.

Het III. Reservekorps kwam tot Erkelenz, het IV. Reservekorps tot ter hoogte van Garzweiler.

Den 13den Augustus van 5.00 uur voorm. af, marcheerden in opvolgende colonnen de cavalerie, infanterie en artillerie van de 3. Pommersche Infanteriedivisie voorbij de Nederlandsche grenswacht, opgesteld tegenover Herzogenrath.

Reeds om 2 uur in den nacht van 13/14 Augustus ratelden weder

1) t. a. p.

de troepenverplegingsvoertuigen daar voorbij om zich in de voorafgaande colonnes in te schakelen.

De verdere marsch was voor den 14den Augustus als volgt tot de Maas *ontworpen*:

het II. (rechter) Legerkorps over Feuve (Teuven)=St. Martin=Fouron naar Lixhe en Visé;

het IV. (middelste) Legerkorps over Hagelstein=Neufchâteau naar Argenteau;

het III. (linker) Legerkorps over Henri Chapelle=Clermont=Battice=Barchon naar Herstal.

Bij Lixhe was intusschen reeds een brug geslagen, bij Visé en Argenteau werden nieuwe bruggen gelegd. De brug bij Herstal was nog bruikbaar in Duitsche handen gevallen.

De voor den 14en Augustus ontworpen marsch kon dan ook volgens programma plaats hebben en werd in geenerlei wijze gestoord, ook omdat het fort Pontisse reeds den middag te voren gevallen was. De 4. Divisie, behoorende tot het II. Legerkorps trok, gevolgd door het eerste echelon van de treinen van dat legerkorps, in een onafgebroken colonne van meer dan 30 K.M. lengte onmiddellijk langs de Nederlandsche grens bij Kerkrade. De marsch voerde, voor wat de verdere operatie van het II. Legerkorps betreft, Z. van Limburg op sommige punten rakelings langs onze grens o.a. W. van Sippenaeken, alwaar de grenspalen langs den noordelijken berm van den weg staan. Ook hier was door de Nederlandsche troepen de grens met prikkeldraad afgesloten. Dien dag bereikten de hoofden der actieve legerkorpsen de Maas nabij de 4 aangegeven overgangspunten. De afgelegde afstanden waren groot; zoo legde het III. Legerkorps ruim 30 K.M. af. De reservekorpsen rukten op tot de lijn Herzogenrath=Weiden.

„Warm en zwoel waren de drie volgende dagen, (13, 14 en 15 Augustus) — zoo schrijft een compagniescommandant van het IV. Reservekorps ¹⁾ — de wegen dikwijls zonder schaduw, de colonnes in dichte stofwolken gehuld”. En zwaar was het marcheeren in zonnegloed en stof, maar onverbiddelijk ging het voorwaarts; in deze drie dagen legde het IV. Reservekorps, grootendeels bestaande uit oude reservisten en landweermannen, niet minder dan 90 K.M. af.

Hoe geheel anders zou het met de moeilijke ontwikkeling van het 1. Leger uit het défilé Aken=Visé/Herstal gestaan hebben, schrijft von Kluck ²⁾, wanneer het den Belgen gelukt was of wanneer het in hun opdracht gelegen had om met vereenigde krachten en onder operatief gebruik van Luik, Huy en Namen energiek weerstand te bieden aan de voorwaartsche beweging van het 1. en 2. Leger en het doorbreken der

¹⁾ Alfred Wirth, „Von der Saale zur Aisne”.

²⁾ t. a. p.

fortlinies te beletten¹⁾. Belangrijk tijdverlies zou alsdan aan de Duitsche vleugellegers berokkend zijn.

Den 15en Augustus waren de marschen niet minder zwaar.

Van de legerkorpsen in eerste linie bereikte het II. dien dag Bilsen (20 K.M. west van Maastricht), het IV. Membruggen en het II. Tongeren. De overgangen over den Demer geraakten daardoor in het bezit der Duitschers. De reservekorpsen kwamen tot de Belgisch-Duitsche grens.

Van 5.30 uur voorm. tot 2 uur nam. op 15 Augustus rukten de colonnes van de 6. Reservedivisie langs de Nederlandsche grenstroepen oost van Kerkrade. Het 20ste, 24ste, 26ste en 35ste Reserveregiment infanterie, het 6e Reserveregiment artillerie, het 3e Reserveregiment ulanen, pioniercompagnieën en wagenparkcolonnes trokken dezen derden dag der manoeuvre van M o l t k e aan gene zijde van de Nederlandsche grens voorbij. Het was alsof aan deze grijze massa's geen einde kwam, en al naderde de invasie op enkele punten zoo dicht ons grondgebied dat grensoverschrijding en dus botsing met de Nederlandsche landweer dikwijls onvermijdelijk scheen, de overgang werd angstvallig gemeden. Op hetzelfde oogenblik, den 15en Augustus ten 6.00 uur voorm., trokken de hoofden der eerste troepen van het II. Legerkorps reeds westelijk van Nederlandsch Limburg noordwaarts op; zeer sterke colonnes rukten over Sichen—Riempst—Veldwezelt, alles om de verloren ontwikkelingsruimte weder terug te winnen. Tegelijkertijd marcheerden keukenwagens, proviandcolonnes, roode kruiswagens en vrachtauto's in bonte afwisseling langs den wachtpost bij het Vierlandenpunt.

Zuid-Limburg werd aan drie grenzen door den grijzen legervloed omspoeld. Het was zaak naar drie zijden uit te kijken om, naar oost, zuid of west front te kunnen maken. Maar de verzekering, onmiddellijk na de uitvaardiging van het mobilisatiebevel door den chef van den Duitschen generalen staf persoonlijk aan onzen gezant te Berlijn gegeven, dat hij, chef van den generalen staf, plechtig instond voor een nauwgezette eerbiediging van de Nederlandsche neutraliteit²⁾, werd niet te schande gemaakt.

Ware dit niet geschied, dan zouden de gevolgen ook voor de Duitschers niet uitgebleven zijn.

Den 30en Juli 1914 waren de Nederlandsche grens- en kustwacht-detachementen onder de wapenen geroepen, en bezetten zij hun standplaatsen.

1) Ook de ten westen van het fort Pontisse gelegen forten Liers en Lantin hadden geen inwerking op den marsch van het 1. Leger. Wel stoorden zij zooals v. Kluck zegt, de voorloopige berekeningen door den staf van het 1. Leger den 13 Augustus opgemaakt. Toen het Leger echter terplaatse kwam, was het fort Liers reeds 24 uur te voren gevallen (14 Aug., 9.40 voorm.), terwijl Lantin, onder zwaar vuur genomen, geen hinder in den weg kon leggen en dien dag vóór 's middags 12 uur capituleerde.

2) M o l t k e, t. a. p.

Reeds den avond van 2 Augustus was de, 31 Juli door Hare Majesteit de Koningin bevolen, mobilisatie van alle Nederlandsche land- en zeestrijdkrachten voltooid en 3 Augustus in den namiddag hadden leger en vloot op oorlogsvoet de strategische afwachtingsopstelling ingenomen. De Oud-Opperbevelhebber van land- en zeemacht, generaal C. J. S n i j d e r s, schreef ter zake in „the Times” van 6 December 1921. „Toen in den morgen van 4 Augustus de Duitschers België binnen rukten, waren derhalve niet alleen de Nederlandsche grenzen bezet en onafgebroken bewaakt, maar het Veldleger bevond zich in een zoodanige strategische positie dat het in staat was onmiddellijk te opereeren tegen een schending van Nederlandsch grondgebied door Duitsche troepen”.

Evenwel, het was een hard gelag, dat de Pommersche grenadier en de Brandenburgsche fuselier ter vermindering van ons grondgebied te betalen hadden.

Volgen wij een oogenblik een compagnie behoorende tot het III. Legerkorps, één der meer dan zeshonderd compagnieën dien 15den Augustus bij het 1. Leger op marsch. Het is de cohorte van Walter B l o e m, die in zijn bekend dagboek „Vormarsch” een levendige beschrijving van dezen geforceerden marsch geeft. De compagnie marcheerde als artillerie bedekking, ongeveer midden in de achterste divisie van het legerkorps en wel van de nachtkwartieren te Henri-Chapelle over Clermont en Battice. En reeds telt men de kilometerpalen. Maar zonder ophouden schuifelt de ratelende reuzenslang naar voren. Van hoofd en nek van den man in het gelid zijpt het zweet. Barchon, halt! Twee uur middagrust! Verder! Door Wandre, over de Maas bij Herstal. Naar het noordwesten buigen nu de colonnes; de zuidergrens van Limburg is men immers voorbij! Het begint te schemeren. Steeds verder. „Of het nog lang zoo moet duren?” wordt verwijtend uit den troep gevraagd. De nacht valt en de marsch gaat voort, het eene dorp voor, het andere na. En vele, vele uren gaat dat zoo door, 45 K.M. lang. Kort voor middernacht wordt het dorpje Glons bereikt, waar een nachtrust van slechts 4, zegge vier uren wordt gehouden. En dat na vier dagen achtereen 110 K.M. te hebben afgelegd.

Het is dan ook niet te verwonderen dat de actieve korpsen van het 1. Leger, in het bezit gekomen van de Demerovergangen, in overeenstemming met het ter zake door het opperbevel bepaalde, halt hielden, teneinde den 16den Augustus de onderdeelen meer naar voren verzameld te kunnen groepeeren.

De uitgang van de engte van Luik was in snelle marschen bereikt, het leger moest zich voor den verderen marsch ordenen en de trainafdeelingen en munitiecolonnes dienovereenkomstig opstellen¹⁾. Dit was thans

¹⁾ Von Kuhl, t. a. p.

mogelijk omdat de noodige breedte voor het legeringsgebied verkregen was.

De staart der vechtende troepen en het Ie echelon der treinen bevonden zich evenwel nog over een diepte van ongeveer 17 K.M. oost van de Maas.

Tot zoolang de opstopping niet was weggewerkt konden de reservekorpsen niet voldoende vooruit; de rustdag, die aan enkele korpsen daardoor verschaft werd, was brood noodig.

15 Augustus ging het IX. Legerkorps, dat zich reeds sinds den 13den in zijn geheel westelijk van de Maas bevond, over naar het 1. Leger.

C. Westelijk van Limburg.

Het 2. Leger bevond zich met de voorste korpsen 16 Augustus in de lijn Lantin (VII. Legerkorps)—Hermalle en Huy (X. Legerkorps)—Modave en les Avins (Gardekorps). Het was dus ter hoogte van, met het centrum zelfs westelijk van, het 1. Leger gekomen. Het lag dus voor de hand dat, hoewel blijkbaar geen bevelen ter zake van het groote hoofdkwartier ontvangen werden, het 1. Leger, als omzwenkende vleugel, den 17den den marsch in versneld tempo voortzette. Immers dit buiten-leger zou straks de groote zwenking moeten uitvoeren.

De Belgische legermacht stond trouwens ver van de Maaslinie achter de Gette, van Diest tot Tirlémont (Tienen); de Belgen sekenen hun rechtervleugel te verlengen in de richting naar Wavre. De commandant van het 1. Leger hoopte ¹⁾ dat bij *snellen marsch* van den rechter Duitschen heirvleugel een krachtsverschuiving van den Franschen linkervleugel bij Namen naar links, in de richting der Belgen, gestoord of verijdeld zou kunnen worden.

Getracht moest worden de Belgische troepen zoo spoedig mogelijk tot het aanvaarden van den strijd te dwingen en hen te beletten uit te wijken, omdat zij anders van Antwerpen uit storend in de Deutsche flank zouden kunnen optreden.

Voor de twee noordelijke legerkorpsen van het 1. Leger, het II. en het IV., bleef het marschwoord „schuins-rechts”, ten einde meer noordwaarts te kunnen uithalen.

Het zou evenwel den volgenden dag blijken, en er zou een ernstig meningsverschil tusschen de staven van het 1. en 2. Leger over ontstaan, dat, hetgeen door den marsch naar het zuiden aan ruimte noordwaarts was ingeboet, niet meer in voldoende mate zou zijn in te halen.

Het II. Legerkorps bereikte met de voorhoede Kermpt (W. van Hasselt), het IV. Stevort, het III. kwam tot Gorssum (W. van St. Truijen), het IX. tot Brusthem (Z.O. van St. Truijen). De 4 korpsen in eerste linie waren tot op 6—7 K.M. het Belgische leger genaderd, doch bevonden zich *tegenover het front* hiervan.

De hoofden der twee reservekorpsen kwamen tot Visé en Sint-André

¹⁾ „Der Marsch auf Paris” t. a. p.; zie ook „Der Marnefeldzug 1914”. t. a. p.

kort bij den westelijken uitgang van de engte. De laatste troepen trokken, dezen vijfden dag van den marsch langs Limburg, door Aken.

De bewegingen geschieden onder dekking van de 2. Cavalerie-divisie, die reeds van 13—16 Augustus van Hasselt uit, den opmarsch van het 1. Leger gesluierd had. Deze cavaleriedivisie marcheerde daartoe den 17en van Hasselt over Lummen en Beeringen naar Beverloo¹⁾.

Intusschen waren de Duitsche keizer en het groote hoofdkwartier den 17den Augustus ten 8 uur voormiddag van Berlijn te Coblenz aangekomen. Aangezien tot den 17den Augustus geen maatregelen van de tegenpartij waren uitgevoerd, welke de oorspronkelijke bedoelingen van de Duitsche legerleiding kruisten, werd 17 Augustus, *overeenkomstig* de aanwijzingen voor den opmarsch²⁾, bevolen den 18den Augustus met de algemeene operatiën te beginnen, of, zooals generaal Camon het kenschetsend uitdrukt, „Le 18 (17e jour de la mobilisation), la manoeuvre est déclenchée à l'heure prévue”³⁾.

Op de minuut af wordt het groote raderwerk in beweging gezet; de uren en dagen tijdverlies welke het 1. Leger te voren geleden had, waren natuurlijk nog in de nauwgezette vredesberekeningen verwerkt. Vandaar de uitgebreide werkstukken, waarvan Moltke in zijn gedenkschriften gewaagt. Waren ook de vermoeyenis en de wrijving, welke de troepen van het 1. Leger van den 12en tot den 18en Augustus moesten boeken, afgeschreven?

Op dit oogenblik was het 1. Leger noodgedrongen nog sterk gemasseed en bedroeg de dichtheid⁴⁾, 18000 man per Engelsche mijl. Deze opeenhooping neemt naar het zuiden geleidelijk af:

2. Leger: 13000 man per Engelsche mijl.

3. „ : 12000 „ „ „ „

4. „ : 6000 „ „ „ „

5. „ : 5000 „ „ „ „

Het bevel voor het 1. en 2. Leger was kort en luidde voor wat het 1. Leger betreft:

„1. Het 1. en 2. Leger en het 2. Cavaleriekorps worden ten behoeve van de operatie noordelijk van de Maas onder bevel van den commandant van het 2. Leger gesteld.

2. Den voorwaartschen marsch den 18en aanvangen.

3. Het komt er op aan, de tusschen Diest—Tirlemont—Wavre in stelling gemelde vijandelijke strijdkrachten, onder beveiliging van de eigen linkerflank, tegen Namen, *van Antwerpen af te dringen*.

4. Het ligt in het voornemen daarna met beide legers op te treden van de lijn Brussel—Namen uit, onder beveiliging tegen Antwerpen”.

¹⁾ von Poseck t. a. p.

²⁾ Tappen, Generalleutnant „Bis zur Marne 1914”.

³⁾ Camon t. a. p.

⁴⁾ Brig.-General J. E. Edmonds, „History of the great war, based on official documents. France Belgium 1914”.

In dit bevel valt het volgende op.

1. Het vormen van een zoogenaamde legergroep, als men ten minste de weinig gelukkig gekozen oplossing zoo mag noemen om den commandant van een leger onder de bevelen te stellen van den gelijkgestelden bevelhebber van een nevenleger, terwijl deze laatste bovendien het rechtstreeksch bevel over zijn leger behoudt.

De oplossing van Schlieffen was anders; het lag namelijk in zijn bedoeling, een *zelfstandige* legergroep noord van de Maas te vormen; wij komen daar nader op terug.

2. Het voornemen om het Belgische leger van Antwerpen af te dringen.

De kans, dat zulks zou gelukken, was evenwel gering. Zooals wij reeds zeiden, bevond het 1. Leger zich, sinds den Maasovergang, ondanks voortdurende verschuiving naar het N. W., op 6—15 K.M. afstand in front van de Belgische, in het midden naar voren uitspringende, Gette-stelling. Een gedeeltelijk nachtelijke naderingsmarsch recht vooruit zou het 1. Leger in den vroegen morgen van den 18en snel en rechtstreeks voor het vijandelijke front gebracht hebben, dat dan evenwel naar alle waarschijnlijkheid achteruift en op Antwerpen zou zijn teruggedrongen. In een bijeenkomst, welke de commandanten van het 1. en 2. Leger 17 Augustus te Luik hadden, was generaal von Kluck van meening, dat het 1. Leger den 18en dadelijk in front moest aanvallen. Daartegenover was het commando van het 2. Leger voor een meer methodisch optreden van het 1. Leger, in samenwerking met het 2. Leger en gepaard aan een omvatting des vijands over Beeringen en Pael.

Hoewel het 1. Leger ten slotte gemachtigd werd onmiddellijk zelfstandig aan te grijpen, hield men aan de omvatting over Beeringen=Pael=Veerle vast. Het II. Legerkorps moest deze zware, uiterst vermoeiende, noordelijk leidende beweging uitvoeren en opnieuw den last van den arbeid en de hitte van den dag dragen. Den 18en Augustus ten 8.00 voormiddag moest een divisie daarvan Pael, op 25 K.M. van de nachtkwartieren gelegen, hebben bereikt. Op dat uur moest de algemeene voorwaartsche beweging uit de lijn Pael=Lummen=St. Truijen beginnen. Zeven dagen, van den vroegen morgen van den 12en tot den laten middag van den 18en Augustus, moest deze divisie dus besteden om, van het opmarchgebied bij Arsbeck uit, het in de flank van de Belgen gelegen punt Veerle te bereiken. Dit punt lag, over Maasbracht gerekend, op 93 K.M., dat is 4 normale marschdagen, van het opmarchgebied verwijderd. In 1914 moest de divisie evenwel 153 K.M. (in 7 dagen) afleggen en een omweg van 60 K.M. over Aken en Visé maken. Drie dagen gingen zoodoende verloren en..... de divisie kreeg geen gevechtsaanraking met de Belgische troepen, die de gelegenheid hadden benut om tijdig het veld te ruimen.

Met den naderingsmarsch van het 1. Leger naar de Gette en het aanzetten van dit leger voor den eersten veldslag is de aanvangsphase van

de krijgshandelingen op den noordelijken vleugel van het westerfront: de verzameling en de opmarsch, ten einde. Een operatieplan reikt niet verder dan de eerste veldslag.

Wij volstaan dus met het bevel van den generaal von Kluck¹⁾ voor 18 Augustus weer te geven (zie de dunne pijlen op de kaart).

Leger Hoofdkwartier Glons 17. 8. '14.
11 uur 15 avond.

Legerbevel voor 18 Augustus.

1. Vijand in stelling lijn Diest—Tirlemont—Wavre, blijkbaar daarachter bij Leuven sterke krachten.

2. Het leger valt morgen, onder omvatting van den linker vijandelijken vleugel aan, om hem van Antwerpen af te dringen.

Rukken op:

II. Legerkorps over Beeringen—Pael—Veerle en over Kermp—Lummen—Diest elk met een divisie tot omvatting des vijands;

IV. Legerkorps over Herck la Ville—Rummen tegen Haelen—Geet—Betz; het laat 8 uur 30 voormiddag bij Stevort drie bataljons, een peloton cavalerie, drie batterijen te mijner beschikking;

III. Legerkorps over Nieuwerkerken—Gorssum naar Budingen—Neerlinter;

IX. Legerkorps uit de richting St. Truijen naar Oplinter—Tirlemont.

3. De 2. Cavaleriedivisie is onder bevel van het leger gesteld, zij marcheert over Veerle, om den vijand den terugtocht af te snijden.

4. De lijn Pael—Lummen—St. Truijen moet door de legerkorpsen ten 8 uur voormiddag overschreden worden.

5. De bagagetreinen, munitiecolonnes en groote trein, behalve de gevechtsechelons, mogen niet over de lijn Hasselt—Looz worden aangehouden.

6. Vliegerverkenning:

II. Legerkorps noord van den Demer, richting Antwerpen;

IV. „ richting Aerschot—Mechelen;

III. „ gebied van Leuven;

IX. „ gebied Tirlemont—Wavre.

7. III. Legerkorps bereikt over Bilsen—Beverst; Korps-hoofdkwartier Bilsen.

8. IV. Reservekorps bereikt over Argenteau—Tongeren; Korps-hoofdkwartier Tongeren.

9. Legercommando 8 uur 30 voormiddag Stevort, waarheen door de legerkorpsen vóór dit uur telefoonverbindingen gelegd moeten zijn.

10. Het 2. Leger bereikt morgenmiddag met rechtervleugel—VII. Legerkorps—Wamont. Het 1. Leger is ondergeschikt aan het legercommando van het 2. Leger.

Alle tijdsopgaven volgens Duitschen tijd.

(get.) v. KLUCK.

¹⁾ t. a. p.

Het kwam slechts tot achterhoedegevechten op den rechtervleugel bij Diest en op den linkervleugel bij Hautem-Ste. Marguerite en Tirlemont.

Hoewel de uitvoering was toevertrouwd aan een von Klueck, was het eerste deel van Moltke's manoeuvre mislukt!

VI.

De invasie van Schlieffen. ¹⁾

A. Het geheel.

Op 31 Maart 1906 werd het Pruisische Huzaren Regiment No. 11 van Dusseldorf naar Crefeld verplaatst, een garnizoensverandering die, in onze leidende militaire kringen zeker niet onopgemerkt bleef.

Dat deze legering van een cavalerieregiment zoo dicht bij onze grens paste in een geheel *nieuw* operatieplan van den Duitschen generalen staf en er vermoedelijk een symptoon van vormde, zulks kon nochtans moeilijk bevroed worden!

De vloedgolf der Duitse invasie was voor de jaren 1906—1909 opgestuwd tot over ons zuidelijk landsgebied; later zou zij weer betijen en langs onze grenzen afvloeien.

Wij zullen nagaan op welke wijze Schlieffen zich de operatie door Limburg gedacht had, om vervolgens de beide operatieplannen, dat van Schlieffen en dat van Moltke II, met elkander te vergelijken. Wij stellen op den voorgrond, dat de hieronder volgende beschrijving van het plan-Schlieffen uitgaat van hetgeen de Duitse schrijvers, die inzage van de betrokken documenten hebben gehad, er uit mededeelen. Dit is evenwel niet voldoende. Ten einde ons een juist beeld te vormen, is hetgeen Kuhl, graaf Montgellias, Foerster, Groener, Rochs, Freytag en Moltke ter zake onthuld hebben, nader uitgewerkt, o.a. voor wat de nummers der korpsen en de door hen gevolgde marschrichtingen betreft.

Het westelijk operatieleger bestond — volgens het plan-Schlieffen 1905 — uit 8 legers, te samen sterk:

- 11 cavaleriedivisiën,
- 40 legerkorpsen ²⁾,
- 26½ landweerbrigade.

Voorts moesten, onmiddellijk aansluitend aan de mobilisatie van het veldleger, behalve landstormverbanden, niet minder dan 8 nieuwe aanvullingslegerkorpsen zoo spoedig mogelijk volgen ³⁾.

¹⁾ Zie de schets 1: 3.000.000 op bijlage C.

²⁾ 50 actieve en 22 reservedivisiën, gegroepeerd in 26½ actief legerkorps en 13½ reservelegerkorps (de meeste à 1 reservedivisie).

³⁾ Deze aanvullingslegerkorpsen zouden zijn samengesteld uit reservisten en landweer; zij mogen niet verward worden met de zgn. aanvullingsreserve, bestaande uit oorlogsvrijwilligers en kortgeoefenden; de hieruit gevormde korpsen traden in 1914 eerst aan den Yser op.

De *hoofdmacht* van het westerheer was ingedeeld in 3 legergroepen, bestaande uit 7 legers, te samen sterk:

- 8 cavaleriedivisiën,
- 35 $\frac{1}{2}$ legerkorps ¹⁾,
- 22 landweerbrigades,

en moest in de Rijnprovincie met den linkervleugel bij Metz opmarcheeren. Deze hoofdmacht, waarachter de 8 aanvullingslegerkorpsen moesten volgen, was bestemd om de groote zwenking naar links om het draaipunt Verdun ²⁾ uit te voeren.

- Het 8. Leger,
- 4 $\frac{1}{2}$ legerkorps ³⁾,
- 3 cavaleriedivisiën,

moest in Lotharingen aanvankelijk rechts van de Moezel optreden ter bescherming van de linkerflank en tot het binden van zooveel mogelijk Fransche troepen. Daartoe moest de vijand, door een aanval op Nancy, zoo mogelijk uit zijn tent gelokt worden. Bleef hij desondanks passief, dan moesten van dit 8. Leger onverwijld 4 divisiën (2 legerkorpsen) per spoor achter den rechtervleugel gebracht worden. In den beneden-Elzas en aan den boven-Rijn kwamen, boven de vestingtroepen, slechts 4 $\frac{1}{2}$ landweerbrigade ⁴⁾.

Van de hoofdmacht was de *Noordergroep* zoo sterk mogelijk gemaakt. Zij moest noordelijk van de Belgische Maas optreden en bestond uit:

- 5 cavaleriedivisiën,
 - 16 legerkorpsen ⁵⁾,
- terwijl bovendien 2 legerkorpsen van het 8. Leger en 6 van de aanvullingslegerkorpsen achter deze groep volgden.

De *Middengroep* moest tegen het Maasvak Namen=Mezières oprukken en telde:

- 1 cavaleriedivisie,
- 6 $\frac{1}{2}$ legerkorps ⁶⁾.

De *Zuidergroep* had tot taak tegen het Maasvak Mezières=Verdun op te treden en was sterk:

¹⁾ 45 actieve en 18 reservedivisiën, gegroepeerd in 23 actieve legerkorpsen, 12 reservekorpsen en 1 zelfstandige divisie.

²⁾ Bij Moltke vormde de Deutsche vesting Diedenhofen het draaipunt, dit lag dus meer oostelijk. Schlieffen had het verder naar voren gekozen; in dit opzicht was zijn plan ook koener dan dat van zijn opvolger. Schlieffen dekte daarbij zijn scharnier ook beter n.l. door een bewegelijke macht van 5 reservekorpsen achter den linkervleugel in te deelen; het draaipunt was dus niet star aan dezelfde plaats gebonden.

³⁾ 7 actieve en 2 reservedivisiën, gegroepeerd in 3 $\frac{1}{2}$ actief legerkorps, 1 reservekorps à 1 divisie en 1 divisie boven de bezetting van Metz.

⁴⁾ In „der deutsche Generalstab“ geeft von Kuhl andere cijfers, hij vermeldt evenwel in „der Marnefeldzug 1914“, welke later verscheen, dezelfde, dus de juiste indeeling, welke Foerster reeds gaf.

⁵⁾ Bestaande uit 17 actieve en 7 reservedivisiën, gegroepeerd in 9 actieve legerkorpsen en 7 reservekorpsen (deze elk van 1 reservedivisie).

⁶⁾ Samengesteld uit 12 actieve en 1 reservedivisie, de eersten gegroepeerd in 6 actieve legerkorpsen.

2 cavaleriedivisiën,
8 legerkorpsen (16 actieve divisiën).

Achter de Zuidergroep moesten, noordelijk van Metz, 5 *reservekorpsen* (10 reservedivisiën) volgen tot dekking tegen een vijandelijken aanval langs den linker Moezeloever uit de linie Toul=Verdun.

Later traden deze reservekorpsen in het verband van het 8. Leger, dat dan de 2 legerkorpsen moest afgeven voor de Noordergroep.

Het 8. *Leger*, verder sterk $7\frac{1}{2}$ legerkorps, moest daarmede, naar mate de algemeene zwenking naar voren vorderde, het vestingfront Verdun=Toul aan de noord- en oostzijde afsluiten.

Van de 22 *landweerbrigades* volgden 16 N. en Z. van de Maas, terwijl 6 bestemd waren om de 5 reservekorpsen bovenbedoeld te versterken.

Het plan van Schlieffen vond zijn zwaartepunt in de Noordergroep. En deze geheele legergroep zou, reeds wanneer zij nauwelijks in beweging was gebracht, midden in Limburg komen.

B. De Noordergroep.

De Noordergroep moest door zuidelijk Nederland, met den rechtervleugel over Roermond gaande, „zoo snel mogelijk” de lijn Brussel=Namen bereiken, om zich daarna, ten behoeve van de bewegingsvrijheid van den rechtervleugel, naar rechts over Gent uit te breiden. Eerst indien de Noordergroep Brussel=Namen bereikte vóórdát de Fransen, Engelschen en Belgen aldaar een aaneengesloten front gevormd hadden, achtte Schlieffen de door hem nagestreefde omvatting van den westelijken vleugel mogelijk.

Bij de operatie van het opmarschgebied naar de lijn Brussel=Antwerpen moest de omzwenkende Noordergroep ook op zich zelf weer een zwenking uitvoeren. Dit is duidelijk omdat de boog Roermond=Brussel van de rechterkorpsen veel grooter is dan die noordelijk langs Luik en Namen.

Het verschil bedraagt ongeveer 35 K.M.

De 7 reservekorpsen van de Noordergroep moesten daarbij aanvankelijk volgen, doch daarna achtereenvolgens achterblijven *tot het dekken van de rechterflank* en ten behoeve van de insluiting van de stelling Antwerpen. Bovendien volgde een gedeelte der 16 landweerbrigades noordelijk van de Maas.

Het lag namelijk in de bedoeling van Schlieffen om zich niet te laten ophouden door de gordelvestingen Luik, Namen, Maubeuge en Rijssel, maar (evenals zulks in 1914 geschiedde ten aanzien van Namen en Maubeuge) met de hoofdmacht eenvoudig daarlangs te marcheeren en de verdere afsluiting en vermeestering over te laten aan de volgende landweerbrigades, waarbij veel zware legerartillerie was ingedeeld. Wij vestigen er terloops reeds de aandacht op, dat *dus in het plan van Schlieffen geen rechtstreeksche aanval op Luik voorkwam*. Voor Moltke was deze aanval beslist noodig, al was het maar om eenige

operatieruimte te herkrijgen, welke hem door het ontzien van het uitspringende grondgebied van Limburg kwam te ontvallen.

Op den 22en mobilisatiedag moest de lijn Gent—Mons door de Noordergroep bereikt zijn. De 2 actieve legerkorpsen, welke het 8. Leger moest afgeven, waren bestemd om over Brussel te volgen.

Van de 8 aanvullingskorpsen zouden er niet minder dan 6 achter de Noordergroep volgen, terwijl 2 naarmate van den toestand of op den linkervleugel van het 8. Leger in Lotharingen moesten optreden, dan wel de Zuidergroep moesten versterken.

In dit gigantisch plan was dus de opvolgende versterking van den rechternleugel geweldig. De 7 reservekorpsen en 16 landweerbrigades bleven, ten behoeve van de boven aangegeven territoriale taak, achter. Toch zouden op den uitersten rechternleugel op den 31en mobilisatiedag, den datum, waarop de lijn, monding der Somme (Abbeville)—Verdun bereikt moest zijn, niet minder dan 6 legerkorpsen zich *achter elkander* bevinden, geëchelonneerd langs den boog Abbeville—St. Pol—Yperen—Gent—Brussel (twee van het 1. Leger, twee van het 8. Leger en twee aanvullingskorpsen).

Om tot een meer evenredige verdeling der strijdkrachten te komen gaf de Noordergroep te voren blijkbaar 4 legerkorpsen in eerste linie af aan de Middengroep.

Was de lijn Brussel—Namen met de Noordergroep overschreden, dan bleef de rechternleugel niet meer op groote snelheid aangewezen, maar ging de algemeene beweging over in een systematische groote zwenking, waarbij de omkomende vleugel zich met normale dagmarschen verplaatste. Met „oogen rechts en voeling links” in een geweldig „bataljonscarré” moest de Somme bereikt worden¹⁾.

Aangezien Schlieffen voor den afstand van 180 K.M. Gent—Abbeville 9 dagen rekende, kan de gemiddelde normale marschsnelheid op 20 K.M. per dag, inbegrepen de rustdagen, worden gesteld. Gent moest, als gezegd, den 22en mobilisatiedag worden bereikt, terwijl ook voor het gedeelte Brussel—Gent (60 K.M.) de normale snelheid was gerekend.

Hieruit volgt, dat in Schlieffen's plan de rechternleugel uiterlijk den 20en mobilisatiedag uit Brussel moest opbreken.

¹⁾ De toestand was den 31en mobilisatiedag als volgt gedacht:

- A. *Hoofdmacht* links van de Maas in de lijn Abbeville—Maas noord van Verdun:
Rechtergroep: 5 cavaleriedivisiën, 7 actieve legerkorpsen en 6 aanvullingskorpsen.
Middengroep: 1 cavaleriedivisie, 10 actieve legerkorpsen.
Linkergroep: 2 cavaleriedivisiën, 8 actieve legerkorpsen, 1 reservedivisie en 2 aanvullingslegerkorpsen.
- B. *Dekkende groep* rechts van de Maas front tegenover Verdun—Toul:
8. Leger (groep): 3 cavaleriedivisiën, 1½ actief legerkorps, 6 reservekorpsen, 9 landweerbrigades.
- C. *Rugdekking en afsluiting van vestingen*:
 7 reservekorpsen, 16 landweerbrigades, zware legerartillerie.

De „engte” Brussel=Namen moest evenwel snel, Kuhl¹⁾ schrijft „mit möglichster Beschleunigung”, worden bereikt.

Het is dus zeker, dat, bij het bereiken van die lijn van het opmarchgebied uit, dat is na het afleggen van 180 K.M. in geforceerde marschen, het vleugelleger ten minste één dag rust dringend noodig had. De gelegenheid moest trouwens gegeven worden om volgende korpsen in eerste lijn te brengen. Hieruit kan afgeleid worden, dat Schlieffen dacht Brussel uiterlijk den 18en mobilisatiedag te bereiken.

Rekent men op een daaraan voorafgaanden marsch, van oostelijk van Limburg tot Brussel, van 7 dagen met een rust op den 4en dag, dan bedraagt de marschsnelheid van het vleugelleger per dag, inbegrepen deze rust 26 K.M.; voor een leger een zeer groote snelheid²⁾.

De marsch zou dan den 12en mobilisatiedag uit de centra der legeringsgebieden zijn aangevangen, dus op hetzelfde tijdstip waarop in 1914 de met één dag vervroegde marsch van de actieve legerkorpsen van het leger van von Kluck, van de buitengrens van het legeringsgebied uit, door Aken begon.

Op den avond van den 3en marschdag zou dan zeer zeker de lijn Moll=Quaedmechelen=Diest bereikt zijn.

Resumeerende moest dus de Noordergroep, aanvankelijk sterk

5 cavaleriedivisiën en

9 legerkorpsen,

den 12den tot 18den mobilisatiedag van het opmarchgebied oostelijk van Limburg langs den kortsten weg oprukken naar de lijn Brussel=Namen.

Daarachter moesten 7 reservekorpsen de rechterflank dekken, Antwerpen insluiten en later den rug beveiligen.

Ten slotte zouden een 16-tal landweerbrigades en zware artillerie de vestingen Luik en Namen noordelijk en zuidelijk van de Maas afsluiten en belegeren.

De rechtervleugel van de voorste *marschgroep* moest daarbij over Roermond naar Brussel marcheeren. Het opmarchgebied van dezen rechtervleugel is dus vrijwel bepaald door het gebied om Viersen en Crefeld, terwijl de kortste weg van Roermond naar Brussel over Moll voert en daarmee de noordergrens van het *hoofdoperatiegebied* is getrokken. De legerkorpsen beschikten dus over de op de kaart aangegeven marschwegen in de strook, waarvan de noordergrens boven is aangegeven en de zuidergrens evenwijdig aan de Maas, op eenigen afstand langs de noordelijke en westelijke forten van Luik en Namen loopt.

¹⁾ t. a. p.

²⁾ Generaal von Falkenhausen („Der grosse Krieg der Jetztzeit”, 1909) noemt reeds marschen van 20 K.M. voor de beweging van groote troepenmassa's „stärkere Märsche”, zulks in verband met de ten behoeve van verpleging en legering noodzakelijke zijwaartsche uitbreiding voor en na den eigenlijken marsch.

Zuid van en evenwijdig aan de Maas bewoog zich de rechtervleugel van de Middengroep.

De voorste korpsen, die ter weerszijden van de Maas oprukten, moesten, in afwachting der volgende landweerbrigades, maatregelen treffen voor voorloopige afsluiting der aan de Maas gelegen gordelvestingen. De onderdeelen, welke zij opvolgend achterlieten, haakten, na aflossing door landweer, bij de voorste korpsen aan.

Hoe is het beeld evenwel in het Noorden?

Schlieffen achtte de rechterflank sterk blootgesteld en zonderde om die reden en ten behoeve van de insluiting van Antwerpen 7 reservekorpsen af.

In 1914 werd, ter bescherming van de rechterflank in België en tot afsluiting van Antwerpen, aanvankelijk slechts één reservekorps (het III. R.) bestemd, kort daarna versterkt door een tweede (het IX. R.), terwijl na den afmarsch van dit laatste naar Frankrijk, slechts de inmiddels gevormde Marinedivisie boven het III. Reservekorps beschikbaar bleef.

Toen de afsluiting overging in daadwerkelijke belegering en de rechtstreeksche aanval op Antwerpen plaats vond, bestond de geheele daarvoor bestemde troepenmacht uit 4 infanteriedivisiën en 3 landweerbrigades¹⁾.

Ter insluiting van de, in 1906 nog niet met moderne werken ver-groote stelling Antwerpen, kunnen dus aanvankelijk 3 reservekorpsen bestemd zijn geweest; Schlieffen achtte tegenover Luik en Namen en zelfs voor Maubeuge landweerformaties voldoende. De overblijvende 4 reservekorpsen zouden dus „ter dekking van de rechterflank” een andere taak hebben gehad.

Het ligt voor de hand dat deze voor dekking tegen een mogelijk optreden van het Nederlandsche leger waren aangewezen; Schlieffen schreef dan ook de reservekorpsen — gebonden als deze waren aan hun aanvankelijke opdracht — voor de verdere operatie af en dacht zich b.v. de latere insluiting van Parijs door de 6 aanvullingskorpsen, die achter den rechtervleugel volgden, maar eerst na de reservekorpsen in het rugg gebied konden zijn aangekomen.

Het is verder niet onwaarschijnlijk, dat, reeds vóór de aanwezigheid der reservekorpsen maatregelen voorzien waren voor de bescherming van de rechterflank en tot dekking van de zich in Rijnland verzamelende Noordergroep.

Hiertoe kunnen de Maas-detachementen hebben gediend, waarvan in den aanhef van deze studie sprake was. Bovendien zou later op de rechterflank een sterke troepenmacht noodig zijn (b.v. een actief legerkorps). In aanmerking kwam daarvoor één van de legerkorpsen, die —

¹⁾ Zie het, met medewerking van het Duitsche rijksarchief uitgegeven, werk „Antwerpen 1914”.

na een korte verplaatsing over de meest noordelijke spoorwegen — vóór de andere ter plaatse konden zijn.

De aanvankelijke opstelling zou zoodanig moeten zijn, dat niet alleen de noordelijke flank beschermd werd maar, na aflossing door reservekorpsen, het betrokken legerkorps snel de algemeene beweging kon volgen.

Wij kunnen ons het optreden van dit legerkorps, b.v. het 9. (uit Hamburg en Mecklenburg), zoomede van een cavaleriedivisie (de 4.), westelijk van Venlo denken. Het 9. Legerkorps zou dan per spoor aangevoerd zijn over Osnabrück en ontladen te Kempen—Crefeld.

Voor de andere actieve legerkorpsen van de Noordergroep kwam, als gebied der ontladingsstations, tevens verzamelgebied, in aanmerking de verder zuidelijk aansluitende streek van Rijnland, in 1914 benut door het III. R. (zuidelijk deel), II., III., IV., IV. R., IX., VII. en VII. R. Legerkorps, met dien verstande, dat de verzameling dichter naar de Nederlandsche grens zou kunnen plaats vinden en het geheele in aanmerking komende gebied anders verdeeld zou zijn, n.l. door groepeerings der korpsen meer naast elkander in de diepte, front west.

De Middengroep, waarvan de noordelijke legerkorpsen dan bestonden uit die van het 3. Leger van 1914, kon dus meer noordwaarts dan dit opschuiven (gebied van het X. en X. R. legerkorps).

De Noordergroep, aanvankelijk bestaande uit 2 legers zou dan kunnen zijn samengesteld uit het 1., 2., 3., 4., 7., 9., 10., 17. en 2. G. Legerkorps ¹⁾.

Bij de Noordergroep zijn het 1. en 17. Legerkorps — afkomstig uit Koningsbergen en Danzig — ingevoegd, omdat wij vooralsnog bepaaldelijk het plan van Schlieffen van 1906 bespreken en niet een gewijzigd plan 1914. Schlieffen toch rekende er toenmaals op, zooals reeds in den aanvang dezer studie is gezegd, dat Rusland buiten het geding zou blijven en liet daarom tegenover dat Rijk slechts bewakingstroepen achter.

Wij zullen verder zien dat, ten gevolge van de Duitsche legeruitbreiding 1906—1914, de totale troepenmacht, waarover Moltke in 1914 voor het westelijk front beschikte, toch nagenoeg even groot was als die waarop de berekeningen van Schlieffen voor 1906 gegrond waren. Moltke had dus, zij het met een andere verdeeling der korpsen, denzelfden opmarsch en gelijke operatie kunnen ontwerpen.

De echelonnering van bovenbedoelde legerkorpsen kan als volgt gedacht worden; zij is ten einde de overzichtelijkheid niet te schaden slechts ten deele op de kaart aangegeven.

Het 3., later gevolgd door het 9., over Roermond (vaste bruggen) =Weert=Moll=Westerloo=Haecht=N. van Brussel;

¹⁾ Duidelijkheidshalve geven wij de legerkorpsen in het plan-Schlieffen met arabische cijfers aan.

het 2., gevolgd door het 17., over Maasbracht en Stevensweert (pontveeren te Wessem en Stevensweert, alwaar bruggen te slaan) Bree=Hechtel=*Quaedmechelen*=Aerschot=Brussel;

het 4., gevolgd door het 1., over Maaseijk=Meeuwen=Lummen=Diest=Leuven=Z. Brussel;

het 7. over Sittard=Berg (pontveer, alwaar brug te slaan ¹⁾) =Asch=Hasselt=*Haelen*=Overijssche;

het 10. over Heerlen=Elsloo (pontveer, alwaar brug te slaan) =Sutendael=*St. Truijen*=Tirlemont=Wavre;

het 2. G. over Gulpen=Maastricht=Tongeren=*Heers*=Jodoigne=St. Lambert.

Uit het boven gegeven ontwerp, waarbij 6 korpsen in voorste lijn marcheeren en 3 korpsen aanvankelijk in tweede linie achter den rechtervleugel volgen, blijkt welk een massale groepeerings — een dubbele colonne met legerkorpsen — de beschikbare operatieruimte nogelijk maakte ²⁾.

Het voordeel van de operatie van *Schlieffen* boven de manoeuvre van *Moltke* spreekt daarbij duidelijk.

Achter de korpsen van den rechtervleugel volgden nog — over eenige der aangegeven marschwegen verdeeld — de 3 reservekorpsen, bestemd om tegen Antwerpen op te treden, terwijl achter en zuid van den linkervleugel de landweerbrigades gedacht moeten worden, welke voor afsluiting van Luik en Namen N. van de Maas waren aangewezen.

De geweldige ophooping van troepen aan den rechtervleugel (vooral tegen den 31en mobilisatiedag) zou natuurlijk groote moeilijkheden opleveren voor de verpleging.

Generaal *Groener*, de opvolger van *Ludendorff* in October 1918, deelt mede ³⁾, dat hiervoor een stelselmatig gebruik van last-auto's was ontworpen.

Aangaande de verpleging van colonnes ter diepte van twee of drie legerkorpsen, waren in vreedstijd grondige theoretische studiën gemaakt. Deze studiën werden blijkbaar gevolgd door die, welke *Moltke* in zijn geschrift bespreekt.

Betreffende het gebruik van de cavaleriedivisiën van de Noordergroep komen wij tot de navolgende overwegingen.

Schlieffen trok voor de Noordergroep niet minder dan 5 cavaleriedivisiën uit; *Moltke* deelde bij het 1. Leger aanvankelijk geen en bij het 2. Leger 3 cavaleriedivisiën in. Op een gelijk aantal,

¹⁾ In de nabijheid hiervan trok Prins Willem van Oranje, den 7en October 1568 over de Maas in westelijke richting.

²⁾ Het is mogelijk, dat aanvankelijk de verhouding tusschen de legerkorpsen in eerste en die in tweede linie nog anders zou zijn geweest, doordat nog één meer in tweede lijn kwam: „Der rechte Flügel könne gar nicht stark genug sein, „hinter jedem Korps müsse möglichst ein zweites folgen“ (von Kuhl t. a. p. over het plan *Schlieffen*).

³⁾ „Der Weltkrieg und seine Probleme“, Generalleutnant W. *Groener*.

nl. 24 infanteriedivisiën, van den noordelijken vleugel kwamen bij Schlieffen dus 2 cavaleriedivisiën meer dan bij Moltke voor. Deze 3 cavaleriedivisiën, welke Moltke indeelde bij het 2. Leger, waren evenwel samengesteld uit cavaleriebrigades afkomstig zoowel van het 1. als het 2. Leger en wel als volgt:

2. Cav.div., ontladen O. van Aken, bestond uit cav.brig. van het III., IV. en XVII.¹⁾ Legerkorps.

4. Cav.div., ontladen O. van Aken, bestond uit cav.brig. van het II. en IX. (2 brig.) Legerkorps.

9. Cav.div., ontladen bij kamp van Elsenborn, bestond uit cav.brig. van het VII. (2 brig.) en X. Legerkorps.

Nu is het verder opmerkelijk, dat Moltke bij het 3. Leger, bestaande uit Saksische legerkorpsen, geen cavaleriedivisie heeft ingedeeld, terwijl de cav.brigades afkomstig van die legerkorpsen veel zuidelijker optraden, n.l. ingedeeld waren als 8. (of Saksische) Cavaleriedivisie bij het 6. Leger, zuidelijk van Metz. Daarentegen waren bij het 4. Leger, dus meer noordelijk, wel de daarbij organiek behorende cavaleriebrigades ingedeeld en bovendien de cavaleriebrigades van het Gardekorps. Vermoedelijk heeft dus de 8. (Saksische) cavaleriedivisie, in afwijking van de bestemming onder Schlieffen, een andere indeeling gevonden toen het 3. Leger onder Moltke een meer zuidelijk gelegen minder gunstig opmarchgebied kreeg, waarin ook de spoorwegen schaarscher waren en gewoerd moest worden met de transporten.

In het zoo eenvoudig en stelselmatig ontworpen opmarchplan van Schlieffen, past een algemeene indeeling der cavaleriedivisiën vóór het opmarchgebied der legerkorpsen waarvan zij organiek afkomstig zijn.

Dus van noord naar zuid voor de Noordergroep:

4. Cav.div. tegenover Venlo;

1. en 2. Cav.div. tegenover Roermond (de 1. Cav.div. trad in 1914 tegen de Russen op);

9. Cav.div. tegenover Sittard;

Garde Cav.div.²⁾ tegenover Maastricht.

De Middengroep beschikte bij Schlieffen over één cavaleriedivisie; dit zou dan de 8. (Saksische) hebben kunnen zijn, ontladen bij Elsenborn.

¹⁾ In verband met de opmerking op blz. 43 betreffende het 17. Legerkorps, zij de aandacht gevestigd op de indeeling in 1914 van een cavaleriebrigade van het XVII. Legerkorps op het noordelijk gedeelte van het westerfront. Het XVII. Legerkorps trad toen evenwel zelf in Oost-Pruisen op.

²⁾ Ten aanzien van de Garde Cav.div. zij nog aangeteekend, dat Dr. Vogel in zijn „3000 K.M. mit der Garde Kavallerie” meedeelt, dat, na aankomst in het opmarchgebied, de remmen van de voertuigen versterkt moesten worden. Deze waren dus aanvankelijk niet berekend voor het gebruik in het heuvelgebied der Ardennen, waarin deze cav.div. in 1914 optrad.

Is zulks te wijten aan een oorspronkelijke bestemming voor vlak terrein?

De 7 reservekorpsen, welke voor het Noorderfront bestemd waren, kunnen, evenals in 1914, getrokken zijn uit het 3. en 7. Legerkorps (elk 2 reserve inf.div.), en uit het 4., 9. en 10. Legerkorps (elk 1 reserve inf.div.), derhalve alle afkomstig van legerkorpsgebieden in noordwestelijk Duitsland.

In verband met de standplaatsen waar zij opgericht werden en de taak waarvoor zij kunnen zijn aangewezen, kan de concentratie in 2 groepen gedacht worden n.l.

een van 4 reservekorpsen om Wezel=Rheinberg=Geldern en Goch;
een van 3 reservekorpsen om en bij Keulen.

De noordelijke groep zou dan tot taak kunnen hebben gehad, eensdeels van Wezel=Goch uit, op te treden tusschen Waal en Maas, anderdeels het 9. Legerkorps W. van Venlo te vervangen.

De zuidelijke groep, achter den rechtervleugel volgende, kan bestemd zijn geweest Antwerpen in te sluiten en de overgangen over het verbindingskanaal bij Turnhout tegenover een bedreiging uit Nederlandsche grondgebied vast te houden.

De Deutsche schrijvers, die de operatieplannen van generaal von Schlieffen bespreken, maken geen gewag van de verdeeling van de reservekorpsen, zij volstaan met (een gedeelte van) de algemeene taak daarvan aan te geven.

Zij konden ook moeilijk anders handelen, omdat zij (vóór de onthullingen van Moltke) stelselmatig de bedoelingen van Schlieffen betreffende Nederland hadden verzwegen.

C. Slotbeschouwing.

Wij komen tot de slotsom, dat, volgens de plannen en in den gedachtengang van Schlieffen:

1. den 14den mobilisatiedag met 4 cavaleriedivisiën waarachter in eerste lijn 6 actieve legerkorpsen de streek Moll=Heers bereikt zou zijn¹⁾ en wel met ten minste 3 cavaleriedivisiën en 3 legerkorpsen de lijn Moll=Quaedmechelen=Diest;

2. evenwel gelijktijdig de rechtervleugel gedekt moest worden, aanvankelijk door één actief legerkorps en één cavaleriedivisie, later door een viertal reservekorpsen; de linkervleugel, tegen het noorderfront van Luik, aanvankelijk door een actief legerkorps, later door landweerbrigades;

3. den 18den mobilisatiedag de Noordergroep de lijn Brussel=Namen zou hebben bereikt, onder dekking tegen Luik, Namen en Antwerpen (reeds ten deele door 3 reservekorpsen en een 8 tal landweerbrigades).

Aldus zouden zich de bewegingen van Schlieffen's leger-scharen ontwikkelen op de wijze als hij bedekt aangaf in 1909 in „der Krieg in der Gegenwart”:

¹⁾ Zie de in het marschoverzicht op blz. 44 cursief gedrukte plaatsnamen.

„De opmarsch naar het slagveld begint zoodra de troepen den spoorweg verlaten hebben. Van de eindstations uit, moeten de legerkorpsen en de divisiën, sommige den marsch versnellend, andere in langzamer tijdmaat, trachten de plaats te bereiken, welke hen in de slagorde is toegewezen”.

Na voltooide concentratie zou de aanvalsmanoeuvre als een felle bliksemflits op dat gedeelte van het operatietooneel inslaan, waar de tegenpartij dit het minst vermoedde.

In zijn vaderland wordt de nagedachtenis van den generaal von Schlieffen thans uitermate geëerd en wordt hij beschouwd als de eenige, die de massalegers van de 20e eeuw op juiste, doeltreffende en beslissende wijze in een aanvalsveldtocht zou hebben kunnen leiden.

Een von Hindenburg, een Ludendorff huldigen hem als hun grooten leermeester, als een der grootste soldaten, die ooit geleefd hebben. Hij ware de genius van den oorlog geweest, die de Duitsche legers ter overwinning zou hebben gevoerd.

Ook het vijandelijke buitenland onthoudt hem de bewondering voor zijn geweldige militaire conceptie niet.

Generaal Camon, wij zeiden het reeds, spreekt van zijn „manoeuvre grandiose” en de Belgische majoor Jobé¹⁾ zegt te gelooven, dat de Duitschers von Schlieffen met recht — à juste titre — als een militair genie beschouwen.

Maar... de al te koene, niets ontziende plannen van dezen vermetele zouden nimmer tot uitvoering komen.

Eén jaar en zes maanden vóór het uitbreken van den wereldoorlog lag de groote Schlieffen in doodsstrijd en kwam nog de te vergeefs uitgesproken waarschuwing van zijn lippen: „Dat de rechtervleugel sterk zij!”²⁾.

Nog staat boven 's menschen wikken en wegen een hoogere Bestiering.

Zou niet een andere, een heros als de geschiedenis der menschheid wellicht geen tweeden weet aan te wijzen en wien het gegeven was zijn plannen in daden om te zetten, ook ten slotte niet aan zijn eigen concepties ten gronde gaan? Na een eeuw van nasporingen en studiën kon de onpartijdige geschiedschrijver betreffende den slag van Waterloo niet anders verklaren dan dat daar waarlijk een Godsgericht had plaats gevonden³⁾.

VII.

Door Aken of over Roermond?

Schlieffen wenschte met den rechtervleugel te marcheeren over Roermond, Moltke door Aken en om Limburg.

1) „Bulletin belge des sciences militaires”. Maart 1923.

2) Foerster t. a. p. ook Groener.

3) Luitenant-Generaal van het Italiaansche leger A. Pollio, „Waterloo 1815”. Zie ook: generaal-majoor B. R. F. van Vlĳmen, „Vers la Bérésina 1812”.

Beiden beschikten voor de beoogde operatiën op het westersfront — de aanvullingskorpsen niet medegerekend — over ongeveer gelijk sterke krachten. Schlieffen in 1906 over 72 divisiën, Moltke in 1914 over 68 (later 70) divisiën.

Beiden traden aanvankelijk met 24 divisiën noord van de Maas op. Beiden bedoelden daarmee ten spoedigste het front Brussel=Namen te bereiken.

Daarmede houden evenwel de punten van overeenkomst op.

Schlieffen zet zijn plan zoodanig op, dat alle korpsen in voorste lijn van de Noordergroep, gelijktijdig de Maas in het in noordelijke richting loopende Limburgsche gedeelte Roermond=Maastricht kunnen overschrijden en recht op het eerste doel, de lijn Brussel=Namen, aanmarcheeren. Bij Moltke wordt de Maas in het noord-oostelijk loopende Belgische Maasvak Lixhe=Andenne overschreden; de linkervleugel van het 2. Leger gaat daarom later de rivier over. Alle legerkorpsen, ook die van het 2. Leger, marcheeren daarbij aanvankelijk in noord-westelijke richting om de noodige operatieruimte te krijgen; die van den linkervleugel om bovendien buiten de inwerking van de vesting Namen te blijven. Eerst daarna buigen zij, ten behoeve van de algemeene zwenking, in zuid-westelijke richting om. De beweging is daardoor dubbel ingewikkeld.

Daarentegen verzekert Moltke zich het voordeel van aanleuning van de rechterflank en behoeft hij geen krachten te detachereen en achter te houden tegenover Nederland.

Deze voordeelen kon hij evenwel slechts erlangen tegenover de volgende nadeelen:

1. vertraging in de operatiën;
2. beperking van de operatieruimte bij den aanvang van den veldtocht, daardoor belemmering der operatievrijheid en beknotting van de legersterkte;
3. gemis van het spoorwegnet in Nederlandsch-Limburg en Noord-Brabant.

De vertraging in de operatie en het gemis aan operatieruimte wegen wel het zwaarste.

Zooals wij vroeger reeds bij de bespreking van de krijgshandelingen van den 18den Augustus opmerkten, moest, door de manoeuvre van Moltke, het II. Legerkorps in 1914, teneinde een punt, gelegen op den vleugel van de Belgische Gettestelling te kunnen bereiken, een omweg van 60 K.M. maken, wat een tijdverlies van 3 dagen met zich mede bracht. Van concentrisch oprukken was geen sprake; de methode om tot de omvatting te komen, n.l. zoolang zijwaarts uitschuiven tot overvleugeling was verkregen, was weinig Napoleontisch. Aan de tegenpartij werd daardoor alle gelegenheid gegeven van de voornemens op de hoogte te komen en zich tijdig aan den dreigenden greep te onttrekken, wat zij dan ook inderdaad en terecht deed. Bij een dergelijke operatie dienen de troepen bij den aanvang van den veldtocht, indien

mogelijk, zoodanig te worden samengetrokken, dat de beoogde strategische omtrekking zijn oorsprong kan vinden in een omvattende, althans overvleugelende opstelling in het verzamelgebied.

Napoleon gaf reeds uit het kamp van Boulogne de bevelen leidende tot een omvattend optreden tegen de Oostenrijksche troepen, welke in 1805 onder Mack langs den Donau oprukten. De veldtocht van Marengo werd ingeleid uit een omvattende operatiebasis, welke zich tot ver over Zwitsersch grondgebied uitstreckte en concentrisch samen-trekken der strijdkrachten mogelijk maakte. Aanvankelijk kon intusschen ook Schlieffen zijn legerkorpsen niet als de vingergeledingen van de, zich tot een greep samenballende, vuist, aanzetten; dat liet het rechtlijnig beloop van de Deutsche westergrens niet toe. Hij moest zich dus voorloopig tot overvleugeling beperken.

Opmerkelijk is de overeenkomst van Schlieffen's plan met de beginselen door Napoleon ontwikkeld in de opzet van zijn operatie tegen Pruisen in 1806.

Vóór den veldtocht schrijft Napoleon aan zijn broeder, den koning van Holland o.m. „Mijn bedoeling is mijn geheele strijdmacht op den uitersten rechtervleugel te verzamelen, terwijl ik de geheele ruimte tusschen den Rijn en Bamberg ontbloot... Indien de vijand met een deel zijner strijdmacht tusschen Bamberg en Mainz zou oprukken (d.i. voorbij den linkervleugel), zal ik mij daar niet veel om bekommeren, omdat mijn verbindingen over Forchheim loopen (d.i. zuid van Bamberg achter den rechtervleugel)...

Ik heb de mogelijkheid om tegen hem in te zwenken en hem tegen den Rijn te dringen... Intusschen bedreigen mijn eerste marschen reeds het hart van de Pruisische monarchie en de ontwikkeling mijner strijdkrachten zal zoo indrukwekkend zijn en zoo snel plaats vinden dat een wellicht in Westfalen opgesteld Pruisisch leger, spoedig op Maagdeburg zal teruggaan, en dat dientengevolge alle vijandelijke legerafdeelingen onverwijld ter verdediging van de hoofdstad zullen toesnellen”.

De Deutsche schrijver von Freytag—Loringhoven erkent in zijn studie „Heerführung im Weltkriege”, dat uit den Deutschen opmarsch van 1914 de beoogde omvatting door België „eerst langzamerhand” kon ontstaan. Naarmate het 1. en 2. Leger noordelijk van de Belgische Maas terrein wonnen, kon eerst „geleidelijk een naar rechts aansluiten” van het 3., 4. en 5. Leger uit hun oorspronkelijke opmarschruimte volgen.

Onder de krachtige leiding van von Kluck bereikte het noordelijk leger met 4 legerkorpsen en 1 cavaleriedivisie nog den 18den Augustus, d.i. den 17den mobilisatiedag, in de lijn Veerle—Diest—Geet/Betz—Budingens—Tirlemont, hoofdzakelijk in front en met een divisie overvleugelend, het Belgische stellinggebied aan de Gette¹⁾.

Behoudens de krachtdadige beperking, welke de Belgen aan de open-

1) Zie het bevel van von Kluck van 17. 8. '14 op blz. 36 hiervoren.

lijke verkenningen der Duitsche cavalerie bij de Gette hadden opgelegd, heeft v o n K l u e k, zooals wij in hoofdstuk V aantoonde, tot den 18den Augustus in België geheel vrij spel gehad. Wij kwamen ter zake tot dezelfde slotsom als het officiële, door het Fransche departement van oorlog uitgegeven leerboek der geschiedenis voor de militaire scholen (deel III, blz. 36), dat de kaart van de dagmarschen van het 1. Leger duidelijk aantoonde, dat dit leger Brussel heeft bereikt als ware *er geen* versterkte plaats (Luik) geweest. Het ligt niet in het kader van deze studie om te onderzoeken waaraan zulks te wijten was. Dit neemt intusschen niet weg, dat het besluit van de Belgische legerleiding, tegen het middaguur van den 18den genomen, om op de lijn Beauvechain—Bautersem—Winghe Saint Georges—Aerschot terug te gaan, een besluit, uitgevoerd in strijd met de dringende betoogen van den Franschen gevolmachtigde bij het Belgische hoofdkwartier om stand te houden, getuigt van wijs beleid.

Alles was er M o l t k e aanvankelijk om te doen het 1. Leger opgesteld te krijgen west van Limburg. Hij heeft daarvoor ingewikkelde legerbewegingen op den rechtereuleugel noodig; de divisien manoeuvreeren als het ware als de „afbrekende” en „opmarcheerende” rotten in de oude Rekrutenschool! Evenwel verliest hij door deze beweging tijd en ruimte. Het Belgische leger wordt noch onttrokken, noch omvat, noch geslagen, maar kan zich geordend terugtrekken. De voordeelen, voortspruitend uit het genomen bedenkelijk initiatief om door België te marcheren, beginnen den Duitschen veldheer reeds te ontglippen.

Ook is het bij M o l t k e voor het welslagen der aanvalsoperatiën noodig, dat de vesting Luik, althans de voornaamste overgangen aldaar over de Maas, tijdig in handen der Duitschers komen. Zoowel de marsch om Limburg, als de bewegingen van het 2. Leger zouden in hooge mate bemoeilijkt zijn geworden, wanneer niet te juister tijd over een deel der Maasovergangen bij Luik ware beschikt.

Geheel andere mogelijkheden zouden zich bij de conceptie van zijn voorganger hebben voorgedaan. Wij teekenden reeds aan, dat daarbij uiterlijk den 14den mobilisatiedag tenminste 3 legerkorpsen de lijn Moll—Quaedmechelen—Diest, noord van het stellinggebied der Gette zouden kunnen bereiken. Drie dagen eerder dan in 1914, zou dus een sterkere troepenmacht, van een gunstiger opstelling uit, de zuidelijk daarvan in stelling staande Belgische troepen hebben kunnen omvatten, dan wel door verder op te rukken hebben kunnen afsnijden van Antwerpen.

Hadden de Belgen, teneinde beide gevolgen te ontgaan, meer noordwaarts opstelling gekozen, dan ware het verband met de bondgenooten geheel losgelaten, de weg naar Brussel, welken S c h l i e f f e n voor alles wenschte te volgen, reeds dadelijk vrijgegeven en zulks den Duitschers ten goede gekomen. Deze 3 dagen voorsprong, welke S c h l i e f f e n won, zouden van groote betekenis voor het welslagen van het veldtochtsplan geweest zijn, in het bijzonder in 1914, toen, zooals de chef

van den generalen staf aan den rijkskanselier betoogde, de kansen van Duitschland tegen de geweldige overmacht in getalsterkte „alleen van uiterste snelheid in optreden afhangen”¹⁾). Het was bij den strijd op twee fronten noodzakelijk zoo spoedig mogelijk de beslissing tegen de Franschen te bevechten, om dan zonder dralen de Oostenrijkers in hun worsteling tegen Rusland te hulp te komen. In het voorjaar van 1909 „rekent” Moltke er op dat „binnen 4 weken” tijd de beslissing op het westersfront zal kunnen vallen; hij volgt immers nog het plan van Schlieffen en marcheert door Limburg. In 1913 heeft hij evenwel veel minder zelfvertrouwen en „hoopt” hij „6 weken” na het begin der operatiën met Frankrijk te hebben afgerekend²⁾). Het voornemen om door Nederland te marcheeren is van de baan, de marsch voorwaarts is vertraagd, de tegenstanders zijn sterker geworden.

Het vormt verder een groot verschil of een tijdwinst van 3 dagen verkregen wordt bij den aanvang der operatiën; dan wel op een later tijdstip. In het eerste geval komen de naar het oosten van Duitschland te vervoeren troepen eerder en op korter afstand van de stations van inlading beschikbaar. Iedere dag vertraging op het westersfront komt aan de gevechtsgereedheid der Russen ten goede en doet het gevaar voor de Duitschers in evenredigheid toenemen. Een tijdwinst van drie dagen heeft dan ook vooral waarde uit een oogpunt van voorsprong op den tegenstander inzake concentratie en aanvang der operatie. Daardoor wordt de kans grooter den vijand strategisch te verrassen en op het beslissende punt de overmacht te hebben. In 1815 b.v. slaagt Napoleon, door een snelle concentratie aan de Sambre, in een overrompeling van Blücher en Wellington, zoodat de bondgenooten aanvankelijk afzonderlijk aan zijn slagen zijn blootgesteld. Iets dergelijks zou naar groote waarschijnlijkheid 100 jaar later ook aan de Sambre hebben plaats gevonden, indien de Duitschers drie dagen eerder hun legerzwenking hadden kunnen uitvoeren.

Schlieffen rekende er daarbij op den vijand op het westersfront door den stoot in flank en rug te „vernietigen”, anders zou „de oorlog naar twee fronten niet gewonnen kunnen worden en zoodoende voor Duitschland het voordeel van de binnenlijnen niet in den vollen omvang tot zijn recht komen”³⁾). Daarom dirigeert hij ook alle buksen en kanonnen, alle weerbare mannen, hetzij jong of oud naar den rechtervleugel en jaagt hij het vierspan met den strijdswagen dwars door de Limburgsche velden, meenende alles onder den voet te kunnen rennen.

De omstandigheden waren sinds 1905—1909 wel eenigszins veranderd, maar ook de chef van den Pruisischen generalen staf had

1) Von Bethmann Hollweg, „Betrachtungen zum Weltkrieg”, Deel I.

2) Vergelijk hetgeen de Oostenrijksch-Hongaarsche chef van den staf, veldmaarschalk Conrad daaromtrent in zijn uitgebreide aantekeningen uit zijn diensttijd mededeelt (t. a. p., deel I en deel III).

3) v. Kuhl, t. a. p.

reeds veel ingeboet van het erfstuk van Schlieffen dat, zooals Moltke zelf bij het afscheid van zijn voorganger opmerkte, bestond „in den onbuigzamen, den hartstochtelijken wil om te overwinnen”.

Ook de legersterkte op den rechtervleugel was afhankelijk van de operatieruimte en van het vraagstuk van aan- en afvoer.

Indien Moltke op den noordelijken vleugel meer troepen had samengetrokken, zouden deze niet anders dan in tweede linie, of, omdat de reservekorpsen reeds bij de troepenmacht van 1914 op de actieve troepen moesten volgen, feitelijk in derde linie hebben moeten komen, dus om Keulen of O. van den Rijn zijn verzameld. Deze troepen zouden eerst na het 1. Leger de engte Z. van Limburg zijn doorgetrokken en dus aanvankelijk 3 en meer dagmarschen zijn achter gebleven. Elders was er geen ruimte en het is nog de vraag of de regeling van den aan- en afvoer, welke voor de troepenmacht van 1914, reeds zoo veel zorgen baarde, dan niet tot een onoplosbaar vraagstuk ware geworden.

Schlieffen evenwel schiep zich de noodige ruimte, zij het dat hij deze wilde rooven op Nederlandsch grondgebied; hij kon dan de vesting Luik links laten liggen en behoefde de inleiding van zijn veldtochtsplan niet ten deele afhankelijk te maken van het tijdig neutraliseeren dezer sterkte.

Bovendien kon hij de korpsen van zijn rechtervleugel groepeeren waar en zooals hij zulks het meest oordeelkundig achtte, onder voorbehoud nochtans, dat de bescherming tegenover Nederland afdoende was.

Hier staat Moltke voor den tweesprong; hij gaat links omdat hij den rechter weg, ondanks de voordeelen, welke deze hem biedt, niet veilig genoeg acht, en hij het daarvoor neer te leggen bloedig tolgeld te duur betaald vindt, zelfs zoo hoog, dat al het overige daardoor in de waagschaal wordt gesteld.

Moltke is niet de wilde ruiter, die ook nog de barrière van Limburg berent, om daarna met het kreupele paard verder te hollen.

En zelfs al had Moltke meer legerkorpsen op of achter den rechtervleugel kunnen brengen, dan had hij niet kunnen voorzien in de voor deze onmisbare levensaders. Deze waren zelfs niet toe-reikend voor de in 1914 gebezigde troepenmacht. Het alles overheerschende belang van de spoorwegen voor de moderne oorlogvoering met massalegers noopt ons terzake van het gebruik der rails wederom in meer uitvoerige beschouwingen te treden, te meer omdat nog in te veel werken, betreffende de aanvankelijke krijgsverrichtingen deze zaak als „quantité négligeable” behandeld is. En toch, de drie factoren der groote oorlogvoering: tijd (snelheid), (troepen)massa en ruimte, worden, sinds de concentratie van den ouden Moltke in 1866 tegenover Oostenrijk, in steeds toenemende mate, beïnvloed door een juiste toepassing der spoorwegen.

Van den anderen kant hebben in den modernen oorlog operatie-ontwerpen, welke op onvoldoende spoorwegverbindingen berusten, geen kans van welslagen.

De spoorwegen zijn in werkelijkheid niets anders dan marsch-wegen, op gene kunnen colonnes even gemakkelijk wenden als op deze, vooropgesteld natuurlijk dat het spoorwegnet dienovereenkomstig is gebouwd.

Ten behoeve van den Duitschen opmarsch werden de spoorbanen gebezigd tot ver noordwaarts in Rijnland. Voor de inleiding en de doorvoering der operatiën evenwel kon geen gebruik worden gemaakt van de natuurlijke voortzetting daarvan: aan de Nederlandsche grenzen waren deze banen geblokkeerd.

In verband hiermede waren voor de voortzetting van Moltke's operatiën door den omzwenkenden vleugel noordelijk van Diedenhofen slechts de navolgende spoorlijnen beschikbaar.

In de eerste plaats de hoofdlijn, welke een deel van de rechtstreeksche verbinding tussehen Keulen en Parijs uitmaakt, n.l. de dubbele spoorlijn Aken—Luik. Deze splitst zich bij laatstgenoemde plaats in de richtingen naar Namen en naar Brussel.

Zuid van dit hoofdspoor wordt de meest westelijke, evenwijdig aan de grens loopende Deutsche lijn Keulen—Euskirchen—Kall—Trier slechts door twee lokaallijnen met het Belgische net verbonden. De noordelijke loopt van Stadtkyll over Weismes—Malmedy en Stavelot naar Comblain en bestaat slechts tot Weismes uit dubbelspoor. De zuidelijke loopt als dubbelspoor van Gerolstein naar Pronsfeld en vandaar als enkele lijn naar Bastogne in België, zonder evenwel een geschikte aansluiting aan het Fransche net te hebben.

Eerst de hoofdlijn Coblenz—Trier—Longwy heeft met aftakkingen naar Luxemburg en Diedenhofen—Longuyon rechtstreeksche verbinding met het Fransche noordernet.

Daaruit is duidelijk, dat, ten behoeve van de in Noord-Frankrijk doorgedrongen noordelijke legers in 1914 de lijn Aken—Luik het zwaarst belast was. Deze moest, zoowel de over Dusseldorf loopende treinen voor het 1. Leger, als die over Keulen van het 2. Leger verwerken. Zelfs de hoofdetappelijns van het 3. Leger was een tijdlang op deze verbinding over Luik aangewezen. Het valt dus niet te verwonderen, dat het verkeer daarop in den aanvang door overbelasting met groote moeilijkheden gepaard ging. Dikwijls konden de lange spoorwegtransporten *voor- noch achteruit*. Op een gegeven oogenblik is het zelfs voorgekomen, dat niet minder dan 127 militaire treinen tegelijk op het slechts 40 K.M. lange traject Herbesthal—Luik stillagen ¹⁾. Door de geweldige opstopping deden de treinen niet minder dan 16, sommige zelfs 26 uur, alleen over dit korte traject.

¹⁾ Ministerialrat K. Schracke, „Geschichte der deutschen Feldpost im Kriege 1914—1918”.

Hieruit blijkt van hoeveel belang het voor de verbonden mogendheden zou geweest zijn, wanneer de belangrijke spoorwegbrug over de Maas te Luik vernield was geworden en zoodoende deze hoofdlijn voor geruimen tijd onbruikbaar was. Aangezien zulks evenwel verzuimd was en ook de mijnkamers in den tunnel van Nasproué in de lijn Luik=Aken niet tot ontploffing waren gebracht, kon deze spoorbaan reeds den 15en Augustus, dat is zelfs nog vóór dat de algemeene voorwaartsche beweging begon, door de Duitschers in bedrijf worden genomen¹⁾. „Daarmede was ontzaglijk veel gewonnen”, teekent Moltke in zijn herinneringen aan²⁾. De geheele onderneming tegen Luik was dan ook, zooals hij schrijft²⁾, hoofdzakelijk opgezet om de lijn Aken=Luik onvernield in handen te krijgen. Deze onderneming heeft hem in het begin van den oorlog als een nachtmerrie gedrukt, want hij had, volgens zijn zeggen, daarmede alles op één kaart gezet. Met groote voldoening wijst hij er dan ook op, dat hij hier „het spel gewonnen heeft”.

Hoeveel gunstiger zou de toestand nochtans voor de Duitschers geweest zijn, wanneer zij de vrije beschikking over de spoorbanen door Nederlandsch Limburg hadden gehad. Meer noordelijk over de Maas loopende lijnen buiten beschouwing latend, heeft Schlieffen in zijn plan ten minste moeten rekenen op het gebruik van het belangrijke dubbelspoor Dalheim=Roermond=Hamont. Dit vormt een gedeelte der groote lijn, loopende van Keulen, Dusseldorf en Crefeld naar Antwerpen.

Ook de hoofdlijnen Wesel=Geldern=Venlo=Eindhoven=

Neerpelt
Turnhout
en Keulen=Aken=Maastricht=Hasselt

zoomede de dwarsverbinding Venlo=Roermond=Maastricht — welke beide laatste verbindingen geschikt zijn voor sneltreinverkeer — waren, gelet op het gering aantal elders bruikbare spoorlijnen, voor Schlieffen van het grootste gewicht.

De eerste twee lijnen, die over Roermond en over Maastricht, waren in het bijzonder van belang voor het voorgenomen transport van de 2 legerkorpsen van het 8. Leger uit Lotharingen over Keulen naar den rechtervleugel (zie blz. 38 en 39). Moltke wijst er op, dat de spoorbaan over Luik ook daarom van zoo groot gewicht was, omdat zij de eenige beschikbare lijn voor de Deutsche troepenverschuivingen vormde.

Hij zag zich door den dreigenden toestand aan de Marne genoodzaakt, van 7 September 1914 af, in allerijl o.m. een cavaleriedivisie, het XV. en XXI. Legerkorps en het XIV. Reservekorps uit Lotharingen over Aken=Brussel=Mons en zuidelijk daarvan per spoor te verplaatsen om den Duitschen rechtervleugel te kunnen versterken. Gelijktijdig werd een andere legerafdeeling, bestaande o.m. uit het I. en II. Beiersche Legerkorps over Metz=Luxemburg=Marloi naar de streek Z. O. van Namen aangetrokken³⁾.

1) Kretschmann, t. a. p.

2) t. a. p.

3) Schwarte, t. a. p., Deel I.

Indien de Duitsche legerleiding op dat oogenblik bovendien nog de beschikking had gehad over de hoofdlijn langs Roermond en de lijn over Maastricht, zouden deze verplaatsingen o.i. aanmerkelijk zijn bespoedigd. Het verder vervoer had daarbij over Hasselt en Diest kunnen plaats vinden. Wij teekenen hierbij nog aan, dat de lijnen Hasselt=Wamont=Charleroi en Diest=Leuven=Charleroi in 1914 in hun geheel onderscheidenlijk den 26en en den 29en Augustus door de Duitschers in bedrijf zijn genomen ¹⁾.

Ook wat de spoorwegen betreft gaan evenwel de geschetste voordeelen geheel verloren wanneer, zooals M o l t k e terecht deed, op een gewapend handhaven der Nederlandsche neutraliteit gerekend moest worden.

De vernieling *à la minute* der spoorbruggen in Limburg zou bij Duitsche grensoverschrijding inderdaad hebben plaats gevonden. De Nederlandsche Oud-Opperbevelhebber deelt hieromtrent in zijn reeds aangehaalde „Times”-beschouwing ²⁾ mede, dat de Duitsche legers bij een marsch door Limburg de spoorwegbruggen vernield zouden hebben gevonden en den tegenstand, geboden door het Nederlandsche veldleger hadden te overwinnen alvorens verder te kunnen. In het verslag der Legercommissie getiteld „Waarnemingen bij de gemobiliseerde landmacht” wordt vermeld, dat, reeds van den 26sten Juli 1914 af, deze brugvernielingen waren voorbereid.

VIII.

De gewapende neutraliteit van Nederland.

Het veldleger.

In het maandschrift van den Belgischen Generalen Staf ³⁾ komt van de hand van den Luitenant-Kolonel N u y t e n een wonderlijk verhaal voor.

Indien België — zoo vertelt hij — den Duitschers in 1914 vrijen doortocht had gegeven op grond van het den 2en Augustus ten 7 uur 's avonds overhandigd ultimatum, zou Duitschland daarna in den Haag een eisch van gelijke strekking hebben gesteld. Daarvoor was 3 Augustus opgehouden, terwijl het Duitsche Maasleger om die reden eerst den 4en Augustus België binnen rukte. Maar, aangezien de Belgische regering het ultimatum afwees en dus België den 3en Augustus ten 7uur voorm., op het oogenblik waarop het ultimatum afliep, tot vijand werd, bleef ons land deze grove eisch bespaard. Duitschland toch zou zich slechts in staat achten het met Frankrijk en Engeland plus België òf Nederland op te nemen. Viel één van beide laatstbedoelde kleine staten af, dan kwam de andere aan de beurt; te samen waren zij te sterk.

En zoo zou België, door zijn bloote afwijzing van de Duitsche nota,

¹⁾ Kretzschmann t. a. p.

²⁾ t. a. p.

³⁾ Bulletin belge des sciences militaires 1921, blz. 641 e.v.

Nederland voor de verschrikkingen van den oorlog behoed hebben. Indien schrijvers mededeeling juist is, dan zouden wij inderdaad groote verplichtingen aan onze naburen hebben. Wanneer zij evenwel niet klopt, is de zaak precies omgekeerd. Immers de schrijver merkt zelf op, dat het ultimatum der Duitschers aan onze regeering in dezen trant zou opgesteld zijn:

„De Belgen beschouwen het in hun eigen belang onze troepen ongehinderd door te laten; wij zullen 200.000 man tegenover Limburg samentrekken, omdat de snelheid onzer concentratietransporten dit vereischt. Van den anderen kant is het voor ons van kapitaal belang te beschikken over de kunst- en spoorwegen, die door Limburg loopen. Indien gij geen enkele tegenwerping maakt, zullen wij de beste vrienden van de wereld blijven, maar indien..... Er is haast bij, wij weten, dat de Franschen op België aanrukken, wij vragen uw antwoord heden 3 Augustus voor 7 uur 's avonds'.

In dit ultimatum, zooals het volgens den Luitenant-Kolonel N u y t e n zou luiden, schuilt de erkenning dat de Duitschers het bezit van Nederlandsch Limburg van kapitaal belang voor hun operatiën achtten. Wanneer het dus niet in hun bezit kwam door oorzaken, welke buiten den invloed der verbondenen lagen, maar uitsluitend binnen ons domein vielen, is de neutraliteit van Nederland „van kapitaal belang” geweest voor de geallieerden.

Schrijver voert tot bewijs zijner stelling aan, dat het ultimatum aan België 3 Augustus ten 7 uur voorm. afliep, maar, dat het tot 4 Augustus, dus nog 24 uur, duurde alvorens het Deutsche Maasleger België binnenrukte om de vesting Luik te „overvallen”. De tijd, welken de Deutsche generale staf zoo geheel tegen zijn gewoonte, aldus schijnbaar verloren liet gaan, zou opengelaten zijn om in voorkomend geval in den Haag korte wetten te hebben kunnen maken.

Zijn tweede argument is, dat de Deutsche diplomatieke handelingen in België 3 Augustus ten 7 uur voorm. eindigden om in den loop van 3 Augustus over te gaan naar Nederland. Bewijzen hiervoor geeft hij niet; een „nous constatons” is hem voldoende. En hij vraagt zich af, waarom Deutschland tot 3 Augustus wachtte alvorens in den Haag de verzekering te geven, dat onze neutraliteit niet geschonden zou worden.

Wij zullen ons niet in een pennestrijd met schrijver begeven. Het „nous constatons” wordt eenvoudig weggedrongen door de feiten.

Reeds teekenden wij aan, dat generaal v o n M o l t k e, blijkens de mededeeling in zijn gedenkschriften, onmiddellijk nadat de Deutsche mobilisatie bevolen was, d.i. den 1en Augustus, den Nederlandschen gezant te Berlijn plechtig verzekerde in te staan voor een strikte eerbiediging der Nederlandsche neutraliteit.

In de Deutsche dokumenten betreffende het uitbreken van den oorlog heeft K a r l K a u t s k y ook de stukken over Deutschland's houding tegenover Nederland gepubliceerd.

Daaruit blijkt, dat de Deutsche gezant te den Haag 2 Augustus

telegraphisch opdracht ¹⁾ ontving om onze regeering mede te deelen, dat de Duitsche regeering er vast op rekende, dat Nederland een voor *Duitschland welwillende* neutraliteit in acht zou nemen en dat, dit voorop gezet, van Duitsche zijde de Nederlandsche onzijdigheid in haar vollen omvang zou geëerbiedigd worden. De Duitsche regeering droeg daarbij haren gezant op onmiddellijk te berichten, hoe de Nederlandsche regeering deze mededeeling opnam. De gezant ontving deze opdracht betreffende de door hem aan te nemen houding 2 Augustus; een en ander hing dus niet af van het standpunt dat België in zou nemen.

Wijst het slot van het telegram er reeds op, dat de Duitsche regeering groote waarde aan onze houding hechtte, zij legde er zich zelfs bij neer, toen de Nederlandsche regeering niet de gevraagde *welwillende* neutraliteit *toezegde*; maar 3 Augustus den gezant het klasiek en waardig bescheid gaf, „dat Nederland zijn neutraliteit naar alle zijden *streng* zou *handhaven*” ²⁾.

Dienzelfden 3den Augustus 1914 sprak de president van den ministerraad in de historische bijeenkomst van de Tweede Kamer der Staten-Generaal de kloeke woorden: „Wij zijn gereed en besloten onze onzijdigheid en, moet het, ons volksbestaan te handhaven met al onze krachten. Ons voegend naar Gods wil wachten wij vastberaden en koelbloedig af, wat de toekomst brengt”. Acht jaar te voren zou hiermede de strijd op leven en dood zijn ingeluid!

De reeds 31 Juli door H. M. de Koningin bevolen mobilisatie van leger, landweerd en zeemacht, werd denzelfden dag door den Duitschen gezant naar zijn departement te Berlijn bericht. En dit haastte zich keizer, rijkskanselier, generalen staf en andere departementen met onze mobilisatie in kennis te stellen ³⁾.

De Duitsche chef van den generalen staf van 1914 had het goed voorzien. Nederland had zijn onzijdigheid niet veil.

Verplichtingen hebben wij in dezen dus aan niemand.

Doch de schoen wringt elders!

Dienzelfden 3den Augustus 1914 kon de Belgische gezant te den Haag aan zijn regeering mededeeling doen van het vaste voornemen van de Nederlandsche regeering om de neutraliteit te handhaven.

Dit bericht werd in Brussel evenwel niet doorgegeven aan den Belgischen generalen staf, zoodat deze ter zake onkundig bleef ⁴⁾.

„Wie zou” — schrijft de Belgische luitenant-generaal de Ryckel, toenmaals sous-chef van den generalen staf, verder in zijn memoires ⁴⁾ — „wie zou het kapitale belang van een dergelijke mededeeling niet erkennen? Het was de verklaring van de onaantastbaarheid van Nederlandsch Limburg”. En hij licht ons tevens in, „dat het ontijdig opgeven

¹⁾ Karl Kautsky. „Die Deutschen Dokumente zum Kriegsausbruch, deel III, No. 674”.

²⁾ Kautsky, deel IV, no. 797.

³⁾ Kautsky, deel III, no. 516.

⁴⁾ Lieutenant-Général Baron de Ryckel, „Memoires”.

van de verdediging van Luik en van de Maas" het gevolg van deze onwetendheid is geweest.

Wat beteekent onze onzijdigheid evenwel wanneer zij niet gehandhaafd kan worden met voldoende middelen?

Middelen, die zooveel ontzag moeten kunnen inboezemen, dat zij een partij, die het schenden van ons grondgebied in den kring zijner beschouwingen opneemt en het voor en tegen daarvan wikt en weegt, er toe dwingen van den daaruit voortvloeienden strijd af te zien.

Van welk nut is de „verdediging van ons volksbestaan met alle krachten”, wanneer deze niet alle en niet tijdig ontplooid en werkelijk als krachten ter verdediging, d.i. als militaire machtsfactoren, tot uiting kunnen komen?

In den ontwikkelingsgang onzer onzijdigheidshandhaving valt in de laatste halve eeuw vóór 1914 een aanvankelijk zwak, somwijlen sterk dalende lijn waar te nemen, die evenwel geleidelijk de goede richting aanneemt, om ten slotte met plotselinge schokken sterk te stijgen.

Daarbij is het merkwaardig, dat de terugslag somwijlen al zeer spoedig is te onderkennen in de strategische ontwerpen en werkstukken van de mogendheid, die zich in die jaren het meest daarmede inliet.

Toen het tegenwoordige Deutsche staatsverband nog niet bestond, lag voor Pruisen bij een oorlog met Frankrijk het zwaartepunt der operatiën, althans aanvankelijk, aan den Neder-Rijn, noord van de Main.

De positie van Nederland op de noordelijke flank van het vermoedelijk krijgstooneel was dus voor Pruisen niet zonder belang, ook omdat door de overmacht van Frankrijk en de gunstige gesteldheid van het Fransche spoorwegnet, een aanvallend optreden der Franschen waarschijnlijk was.

De Deutsche chef van den generalen staf, Moltke I, stelde in die dagen, als grondslag voor zijn operatieplannen, verschillende werkstukken op¹⁾. Daarin wordt ook overwogen wat van Nederland te wachten valt.

Natuurlijk slaat hij de groote sterkte van onzen bodem ten behoeve van een defensieve houding hoog aan. Hier gaat het evenwel bij de handhaving der onzijdigheid en den strijd om de onafhankelijkheid niet in de eerste plaats om.

Het komt er op aan welke strijdmacht door ons *te velde* kan worden gebracht. Alleen deze boezemt Moltke dan ook belang in en hij merkt reeds in zijn eerste schriftstuk van October 1858 op, dat een Nederlandsch leger uit het, van geen enkele zijde rechtstreeks bedreigde rivierengebied, offensief zou kunnen optreden om, in vereeniging met bondgenooten, den vaderlandschen bodem buiten de landpalen het zekerst te verdedigen.

Evenwel, reeds de volslagen verwaarloozing van de Nederlandsche landmacht maakt het haar volgens Moltke onmogelijk om met

¹⁾ Zie „Moltke's Militärische Werke”, Ie serie, deel III, eerste afdeeling.

eenige kans op welslagen een veldtocht te voeren. Het gemobiliseerde leger zou nauwelijks 30.000 man tellen. Kader, uitrusting en paarden ontbreken, het grootste gedeelte der manschappen heeft slechts 4 maanden gediend!

Het is dus niet uitgesloten, dat Pruisen Maastricht en Venlo zal moeten bezetten teneinde te voorkomen, dat deze vestingen in Fransche handen vallen.

Met België evenwel valt te rekenen, dit kan immers een strijdmacht van 100.000 man tot bescherming van zijn neutraliteit opstellen.

In het voorjaar van 1860 luidt zijn oordeel nog ongunstiger en schrijft hij over de Nederlanders, dat zij met hun in hooge mate verwaarloosd leger van 30.000 man slechts hopen er het laatste aan toe te zijn, om achter de linie van Utrecht een lijdelyken weerstand te voeren, „totdat de een of ander hen komt redden”!

Was dit vernederend oordeel geheel onverdiend?

Was dan na den staat van oorlog van 1830—1839 niet een bezuinigingstijdperk en diep verval voor ons leger ingetreden, ondanks de waarschuwende stemmen uit het leger zelf?

In November 1861 bestudeert Moltke een hoofdaanval van Frankrijk tegen Pruisen door België naar den Neder-Rijn en neemt hij aan dat Maastricht, Roermond en Venlo, plaatsen vooral van belang voor de Fransche operatiën, den Franschen zonder moeite in handen zullen vallen.

Het toen dreigende onweer dreef evenwel bijtijds af, doch in 1867 ontkwamen wij ternauwernood aan een oorlog over de Luxemburgsche quaestie. In de volgende jaren acht Moltke schending van de Belgische neutraliteit van Fransche zijde minder waarschijnlijk, omdat Frankrijk zijn toenmaligen geallieerde, Engeland, moest ontzien. Bij concentratie aan de Main kan het, na 1866 in macht toegenomen Pruisen in staat zijn tegen een Fransche operatie, ook wanneer deze door België naar den Neder-Rijn wordt gevoerd, op te treden. Nederland blijft, althans in de gepubliceerde oorlogsplannen, voorloopig geheel op den achtergrond.

In 1870 bleven wij, voornamelijk om juist genoemde redenen, buiten geding. De mobilisatie van dat jaar vormde intusschen een krachtproef, die de geringe slagvaardigheid en de gebreken onzer weermacht in het licht stelde.

Het leger bereikte na twee maanden slechts een sterkte van ongeveer 2000 officieren en 59.000 man; de batterijen van het observatieleger brachten bij gebrek aan paarden 4 inplaats van 6 stukken in het veld; bij de cavalerie ontbrak $\frac{1}{4}$ van de noodige remonteering; de treinen hadden bespanningen noch tuigen; er was gebrek aan geweerpatriolen, enz. ¹⁾.

¹⁾ Zie W. E. van Dam van Isselt: „De ontwikkeling van ons krijgswezen sedert November 1813” met tal van gegevens en vermelding van verschillende bronnen.

Nog lang na 1870 moet dit openlijk vertoon van militaire onmacht ons kwaad hebben gedaan. Vooral omdat door de Vestingwet van 1874 de „Linie van Utrecht” nog meer in het teeken der belangstelling kwam, ten koste van de ontwikkeling onzer veldtroepen. Wij vinden den geest van Moltke I en de indrukken achtergelaten door de mobilisatie van 1870, terug in de mentaliteit van den von Schlieffen van 1905.

In het tijdperk na 1870 blijft — voor zoover bekend — in de Duitse algemeene plannen voor de operatiën op het westelijk oorlogstoooneel, Nederland buiten beschouwing¹⁾.

Deze operatiën omvatten het gebied zuid van Moezel en Main en ontzien ook België, omdat werd aangenomen dat Frankrijk nu defensief zou blijven. Ook Schlieffen, die in 1891, kort na Moltke I optreedt, onthoudt zich aanvankelijk van plannen tot omtrekking door België. Doch van 1894 af betreft hij België in den operatieopzet en ten slotte wordt de uitbreiding zijner ontwerpen zoo groot dat, zooals wij aangaven, ook het zuidelijk deel van ons land in de rekening deelt.

Wij zijn in 1905, het jaar van den opzet van het groote omvattingplan.

Welke gegevens heeft men toen in Berlijn van onze machtsfactoren gehad? Deze gegevens zullen wel grootendeels overeenkomen met die uit de goed ingelichte „Löbell's Jahresberichte”, op legergebied.

In het voorjaar van 1905 geeft dit boekwerk voor onze veldtroepen op oorlogsvoet een sterkte van:

3 divisiën met 36 bataljons en 20 batterijen.

Men zal het verschil niet zeer groot hebben gevonden met ons observatieleger van 1870, dat 35 bataljons en 18 batterijen telde. En... de gevolgtrekking werd vastgelegd in het operatieplan 1905²⁾.

De samenloop is treffend ook omdat wij ons op dat oogenblik juist in de kentering bevinden, voor wat de ontwikkeling onzer bewegelijke troepenmacht betreft. Reeds het volgende jaar geven de „Jahresberichte” voor ons veldleger een sterkte van 4 divisiën met 60 bataljons en 24 batterijen aan.

Bovendien is reeds in vreedstijd een commando van het *veldleger* ingesteld.

In 1911 meldt het Duitse orgaan een sterkte aan veldtroepen van 4 divisiën met 72 bataljons en 28 batterijen.

Er komt lijn in het legervraagstuk.

In de leidende kringen breekt de overtuiging baan, dat voornamelijk de veldtroepen van belang zijn bij het handhaven onzer rechten en dat het gezaghebbend buitenland in hoofdzaak met die machtsmiddelen zal

¹⁾ Zie „der deutsche Generalstab” t. a. p.

²⁾ De bevolking van Nederland bedroeg in 1869 ongeveer 3,6 millioen, in 1904 ongeveer 5,5 millioen zielen (zie „Jaarcijfers voor het Koninkrijk der Nederlanden”).

rekening houden, wanneer het gaat om een te kort in de schaal van het militair overwicht.

Over 1913 wordt, in meervermeld orgaan, de verdubbeling van het aantal regimenten, de aanwezigheid van alle veldbataljons reeds in vredetijd en de vorming van 48 halfbatterijen bericht, d.w.z. een oordeelkundiger organisatie van het veldleger en bekorting van den tijd noodig voor de mobiliseering.

Een frissche geest kwam in die dagen in het leger tot uiting, het ging immers omhoog. Er is vooral in de jaren 1912, 1913 en 1914 hard gearbeid, ook aan de voorbereiding der mobilisatie. Groote eischen werden gesteld aan manoeuvreer- en marschvaardigheid.

En, terwijl de Kroon waakte, was door regeering en staten-generaal de wil getoond om te handhaven. Er werd gehandeld. Het buitenland moest er op rekenen dat het Nederlandsche veldleger „uit het beschermende rivierengebied offensief zou optreden”, zij het dan niet buiten de landpalen, „pour le roi de Prusse”, zooals Moltke I wilde. Voor dekking der invalspunten in den rug werd gezorgd: in 1913 kwam het wetsontwerp betreffende de kustverdediging tot stand.

Juist met deze stijgende lijn valt het besluit van Moltke II samen om af te zien van den marsch over Roermond en onze onzijdigheid te eerbiedigen. De zekerheids-coëfficiënt werd te onvast. De Deutsche veldtocht in het westen moest onherroepelijk mislukken, men kon er niet meer op rekenen, dat de Hollanders achter hun wateren en plassen zouden gaan schuilen zoodra de bui opkwam.

En toen de mobilisatie van 1914 kwam stonden, driemaal 24 uur na het genomen besluit, 3 Augustus 1914, ruim 200.000 man ter plaatse waar het Nederlandsch opperbevel deze noodig achtte. Het was het zesvoud van 1858 en ruim driemaal het totaal van 1870.

Volmaakt was het werktuig allerminst, er ontbrak daarvoor te veel aan, maar het bleek voldoende om op het historische oogenblik althans de voorbehoedende taak te vervullen.

Raken de lessen van 1914 evenwel reeds thans weer in het vergeetboek?

Is het omdat de landsknecht zijn plicht gedaan heeft, dat men hem verlaat? Is het omdat wij de striemen van oorlog en bezetting niet aan den lijve voelden, dat de oude zorgeloosheid voor 's rijks defensie terugkeert en de vrees voor het gulden betaalmiddel in den lande overheerscht?

De Nederlandsche infanterie van 1914 was bewapend met een uitmuntend geweer; ons veldkanon deed toenmaals voor geen enkel ander onder. De oorlog heeft evenwel naast veranderde strijdwijzen verbeterde bewapeningen gebracht.

De infanterie heeft thans meer noodig dan het geweer en enkele mitrailleurs. Geen harer gevechtshandelingen laat zich meer denken zonder lichten mitrailleur en infanteriekanon.

Handgranaat en geweergranaat, sein- en verlichtingsvuurwerken zijn dienstbaar gemaakt aan den strijd van nabij.

Het geschut is machteloos wanneer 's vijands artillerie verder draagt en meer gedekt kan vuren. Zware artillerie en krombaangeschut zijn ook voor het veldleger onontbeerlijk geworden. Het moderne strijdgeheel ligt stil, wanneer telefoon en radio niet, als overbrengers van inlichtingen en bevelen, alle geleidingen onderling en met de gevechtsleiding verbinden. En, ondanks dit alles, beheerschen 's vijands luchtsrijdkrachten het operatietooneel en het slagveld, indien zij niet door eigen vliegtuigafdeelingen en bestrijdingsgeschut worden gekortwiek.

Aldus toegerust trad een leger uit den grooten oorlog te voorschijn.

De Nederlandsche bevelhebbers en troepenaanvoerders, die geen persoonlijke ervaring in dezen oorlog hebben kunnen opdoen, streven er ernstig naar zich de daaruit te trekken leering ten nutte te maken, voor onze terreinen en ten behoeve van onze verhoudingen.

Wat baat hun echter de kennis, wanneer de werktuigen, waarmede gearbeid moet worden, ontbreken.

Nog wacht het leger op de moderne bewapening, die in een — door den spronggewijzen vooruitgang der techniek in de 4 oorlogsjaren ontstanen — achterstand, overeenkomende met dien van ten minste 30 vredesjaren, moet voorzien. Dit werkt ontmoedigend.

De gemobiliseerde van 1914—1918 en zijn opvolger, die misschien eens geroepen zullen worden ter handhaving onzer rechten en van ons volksbestaan met de wapenen in de vuist op te treden, zij hebben er recht op, dat deze wapens deugdelijk zijn.

In een betrekkelijk korte spanne tijds heeft zich de militaire situatie geheel verschoven. Maar het sein „Weest op uw hoede” kan nog niet opgeborgen worden.

De latente oorlogstoestand tusschen Frankrijk en Duitschland duurt voort; de aanleuning in het zuiden aan de gewaarborgde neutraliteit van België is komen te vervallen en de zuidelijke mogendheden, volledig met het nieuwste oorlogstuig toegerust, rekenen in de toekomst op den strijd aan en om den Rijn.

Volgens Art. 43 van het Verdrag van Versailles is ieder verblijf, iedere samentrekking van Duitse troepen dichter dan 50 K.M. oostelijk van den Rijn verboden. Aan de a.s. Fransche officieren wordt in een hunner nieuwe leerboeken ¹⁾ als officieele wetenschap onderwezen, dat daardoor het Belgische leger tijd en ruimte verkrijgt tegenover de Duitse concentraties voor een aanval op België door Rijnland of *door Nederland*.

¹⁾ République française. Ministère de la guerre. Écoles militaires, „Cours de géographie. Les Théâtres d'opérations” (Paris 1921).

De eerste lijn van verdediging van België zou gevormd worden door den Rijn van Coblenz tot aan de uitmonding in zee; de tweede lijn van verdediging door de Maas over haar geheelen loop. Daarom moeten de Belgen zelf in de afsluiting van de daarover op ons grondgebied loopende toegangen voorzien. Kalmweg wordt over ons territoire beschikt, want in den gedachtengang, die in het leerboek tot uiting komt, bevinden de Nederlanders zich in „de linie van Utrecht!”

De geest van den ouden Moltke!

Gelijke geest spreekt uit het betoog door den Belgischen oud-minister, den staatsraad P. Segers, 1 Juni j.l. in de Kamer van afgevaardigden te Brussel gehouden¹⁾. Ook hier de uitspraak dat, „het stelsel van „verdediging van Nederland berust op teruggaan achter de „waterlinie”, „die zoover van Nederlandsch Limburg is gelegen”.

De weergegeven opvattingen spruiten vermoedelijk voort uit onbekendheid met de rol, die Nederland bij het uitbreken van den oorlog en tijdens het verloop daarvan vervuld heeft.

Hoe men ook over dergelijke beschouwingen moge denken — wij laten het oordeel aan den lezer — er blijkt weer uit, dat de beginselen op militair gebied, welke vóór 1914 golden en wier bijtijds mogelijk gemaakte toepassing ons in dat jaar voor erger behoedde, nog onveranderd van kracht zijn.

De partij, die ons grondgebied in den oorlog wil betrekken, omdat zij meent hieraan voordeel te kunnen ontleenen voor hare operatiën, wordt daarvan alleen weerhouden door de bedreiging van een Nederlandsch operatieleger, dat inderdaad dien naam in de moderne verhoudingen verdient.

Alleen daardoor zal een toekomstoperatie „over Roermond”, van welke zijde ook bedacht, in portefeuille blijven.

De partij daarentegen, die bij hare militaire plannen van voorbereiding, zoowel als tijdens een oorlog, de mogelijkheid van aanleuning aan ons grondgebied overweegt, zal slechts daarop vertrouwen, haar flank en verbindingen gedekt en zelfs haar verdedigingslijnen bekort achten, indien zij weet dat wij de tegenpartij kunnen staan. Zoo niet dan neemt zij zelf maatregelen voor eigen veiligheid en op ons grondgebied.

Daarom hebben wij ook thans een sterke poortwacht, een deugdelijk, goed uitgerust en wel bewapend veldleger noodig.

1) Annales Parlementaires 1923, blz. 1839.